

Σχολιασμός ἐπὶ τοῦ κειμένου

«Ὁ Οἰκουμενικὸς Θρόνος καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς Οὐκρανίας. Ὅμιλοῦν τὰ κείμενα» τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου

Ἡ ιστορικοκανονικὴ μελέτη «Ὁ Οἰκουμενικὸς Θρόνος καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς Οὐκρανίας. Ὅμιλοῦν τὰ κείμενα», ἡ ὁποία παρουσιάζεται σε μορφή κειμένου τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, ἀποτελεῖται ἀπὸ τρεῖς βασικὲς ἐνότητες:

1. «Ἡ σχέσις τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Οὐκρανίας. Σύντομος ἱστορικὴ ἀναδρομὴ».
2. «Τί προκύπτει ἀπὸ τὴν μελέτην τῶν κειμένων;».
3. «Ἡ μέχρι σήμερον κατάστασις».

Στα σχόλιά μας θα τηρούμε αὐτὸ σχεδιάγραμμα, το ὁποῖο εἶχαν ἐπιλέξει οἱ συντάκτες τῆς μελέτης, ἀκολουθώντας τοὺς ἰσχυρισμοὺς τοὺς, οἱ ὁποῖοι γράφονται με πλάγια στοιχεῖα.

Ἐνότητα 1. «Ἡ σχέσις τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Οὐκρανίας. Σύντομος ἱστορικὴ ἀναδρομὴ»

Περὶ τὰ μέσα τοῦ 15^{ου} αἰῶνος, ἡ Μητρόπολις Κιέβου διεσπάσθη εἰς δύο κατόπιν ἐκλογῆς τοῦ Μητροπολίτου Ἰωανᾶ ἐν Μόσχᾳ (1448) καὶ τοῦ Γρηγορίου, ὑπὸ τὸν ἐνωτικὸν Πατριάρχην Γρηγόριον Μάμμαν (1458). Ὁ Μητροπολίτης Γρηγόριος ἐπέστρεψεν ἀργότερον εἰς τὴν Ὁρθοδοξίαν καὶ ἔγινε δεκτὸς ἀπὸ τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην Διονύσιον Α' (1470), ἐνῶ εἰς τὴν Μόσχαν τὸ 1561 (sic!) ἐγκατεστάθη νέος Μητροπολίτης, ὁ Θεοδόσιος, χωρὶς συνεννόησιν μετὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

Αὐτὴ ἡ σύντομη φράση, ἐκτὸς ἀπὸ προφανές πραγματικὸ σφάλμα ἢ τυπογραφικὸ λάθος (ο Μητροπολίτης Θεοδόσιος ἐγκαταστάσθηκε το 1461 καὶ ὄχι το 1561), παραβίαση τῆς λογικῆς καὶ χρονολογήσεως τῶν γεγονότων, περιλαμβάνει καὶ ολόκληρη σειρά ἀποσιωπήσεων. Στὸ σύνολό τους αὐτές οἱ ἀποσιωπήσεις παραχαράσσουν κατὰ τὸ πλεόν οὐσιαστικὸ τρόπο τὴν πραγματικὴν ἱστορίαν.

Άλλωστε, αυτά έχουν αρκούντως και αναλυτικώς εξετασθεί μέσα από τα σχόλια της «Ορθοδόξου εγκυκλοπαιδείας» επί της εισηγήσεως του Επισκόπου Χριστουπόλεως Μακαρίου, και τα οποία είχαν αναρτηθεί στις 5 Οκτωβρίου στην ιστοσελίδα «Sedmitsa». Θέλουμε απλώς να διασαφηνίσουμε ένα ερώτημα: κάνοντας λόγο για την εγκατάσταση το 1458 του Γρηγορίου Βουλγάρου από τον Γρηγόριο Μάμμα, το κείμενο «Ο Οικουμενικός Θρόνος...» χαρακτηρίζει τον τελευταίο «ένωτικόν Πατριάρχη». Συμπεραίνεται από τούτο ότι δέχεται τα δικαιώματα του Γρηγορίου Μάμμα ως Πατριάρχου; Εάν ναι, και εάν θεωρεί νόμιμη την τελεσθείσα από τον Γρηγόριο Μάμμα εγκατάσταση, τί τότε θεωρεί τους Πατριάρχες στην ίδια την Πόλη, όπου από το 1454 τον θρόνο κατέλαβε ο Γεννάδιος Β΄ Σχολάριος (ο οποίος πατριάρχευσε μέχρι το 1456, όταν εκδιώχθηκε για να αντικατασταθεί από τον Ισίδωρο Β΄ Ξανθόπουλο (1456-1462)· το διάστημα 1464-1465 το Πατριαρχείο ανέλαβε και πάλι ο Γεννάδιος Σχολάριος); Ή μήπως το κείμενο ωστόσο θεωρεί νομίμους τους Πατριάρχες Γεννάδιο Σχολάριο και Ισίδωρο Ξανθόπουλο; Τότε αυτό σημαίνει ότι παράνομες ήταν όλες οι πράξεις του Γρηγορίου Μάμμα, τουλάχιστον από το 1453, συμπεριλαμβανομένης, βεβαίως, και της εγκαταστάσεως του Γρηγορίου Βουλγάρου.

Μετὰ τὴν ἀνύψωσιν τῆς Μητροπόλεως Μόσχας εἰς Πατριαρχεῖον ἐπὶ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἱερεμίου Β΄ (1589), ἡ Μητρόπολις Κιέβου ἐξακολουθοῦσε νὰ τελεῖ ὑπὸ τοὺς Οἰκουμενικοὺς Πατριάρχας, οἱ ὅποιοι ἀσκοῦσαν ἐποπτεῖαν εἴτε διὰ μέσου πληρεξουσίων Ἐξάρχων εἴτε αὐτοπροσώπως, ὅπως συνέβη τὸ 1589, ὅταν ὁ Πατριάρχης Ἱερεμίας Β΄ ἐπεσκέφθη τὸ Κίεβο καὶ καθήρεσε τὸν Κιέβου Ὀνησιφόρον, ὡς δίγαμον, καθὼς καὶ ἄλλους ἐνόχους κληρικοὺς, ἐχειροτόνησε δὲ Κιέβου τὸν Μιχαήλ (Ραγόζα). Ἐπὶ πλεόν, ἐκύρωσε καὶ εὐλόγησε τὴν Ἀδελφότητα τῶν Θεοφανείων, ἡ ὁποία μετετράπη μετὰ ταῦτα εἰς Ἀκαδημίαν, καὶ διέταξε τὴν σύγκλησιν ἐπαρχιακῆς Συνόδου Οὐκρανίας.

Ενδιαφέρον προκαλεί πῶς ο συντάκτης του κειμένου «Ο Οικουμενικός Θρόνος», μεταπηδώντας σχεδόν ενάμισι αιώνα, εκτός προσοχής του αφήνει εκείνη την κατάσταση της Μητροπόλεως Κιέβου στην οποία περιήλθε κατόπιν διοικήσεως του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως τον 16^ο αιώνα. Η ιστορία αποδεικνύει ολοφάνερα την άκρως χαλαρή σχέση της Μητροπόλεως προς την Κωνσταντινούπολη το δεύτερο ήμισι του 15^{ου} και τον 16^ο αιώνα, μέχρι την έλευση του Ιερεμία Β΄

στην Πολωνο-Λιθουανική Κοινοπολιτεία, και περιοριζετο αυτη με την κατά διαστήματα εγκατάσταση στον μητροπολιτικό θρόνο του υποψηφίου από το Πατριαρχείο, και αυτός μάλιστα άρχιζε να ασκεί τα καθήκοντά του ακόμη πριν επικυρωθεί από την Κωνσταντινούπολη. Ενώ την ουσιαστική επιρροή στα της Εκκλησίας μέσα στην Πολωνική Πολιτεία την ασκούσαν οι άρχοντες, Ρωμαιοκαθολικοί στο δόγμα, οι οποίοι παραχωρούσαν συχνά τη διοίκηση της Εκκλησίας στους κοσμικούς φεουδάρχες (ενίοτε στους Ρωμαιοκαθολικούς) ή ακόμη στο Ρωμαιοκαθολικό κλήρο. Διευτάρασσοντο οι ιεραρχικές σχέσεις, διότι ήταν μεγαλύτερη η εξάρτηση των ενοριών και μοναστηριών από τους πατρώνες τους από εκείνη από τους Επισκόπους. Οι Ορθόδοξοι συνέχεια δέχονταν πιέσεις για να ασπασθούν τον Ρωμαιοκαθολικισμό η την ουνία. Προσωρινή εκτόνωση αυτής της πίεσεως, κατά κανόνα, ώφείλετο στην επιθυμία εξασφάλισεως της νομιμοφροσύνης των Ορθοδόξων πληθυσμών κατά τους πολέμους με το κράτος της Ρωσίας. Αρχίζοντας από τη δεκαετία του 70 του 16^{ου} αιώνα, ακριβώς λίγο πριν την έλευση του Πατριάρχου Ιερεμία, μαζικό χαρακτήρα προσέλαβαν οι περιπτώσεις προσχωρήσεως στο Ρωμαιοκαθολικισμό των δυτικορωσικών Ορθοδόξων ευγενών και μικροαστών, λόγω της εντεινομένης στην πορεία της Αντιμεταρρυθμίσεως προσηλυτιστικής δράσεως της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας με πρωταγωνιστικό το Τάγμα των Ιησουιτών. Μετά την αλλοξίπιστία οι φεουδάρχες οικειοποιούντο περιουσίες των υπό την κηδεμονία τους εκκλησιαστικών ιδρυμάτων. Ως αποτέλεσμα αυτής της διαδικασίας οι επισκοπικοί θρόνοι και μοναστήρια της Δυτικορωσικής Μητροπόλεως στερήθηκαν μέρος των περιουσιών τους με πολλές αρχαίες Μονές μάλιστα να παύσουν την ύπαρξή τους. Υπό αυτές τις συνθήκες οι αρχιερείς περιήλθαν στην ηθική κατάπτωση, και το ποιμνιο έβλεπε τους επισκόπους, οι οποίοι με κάθε τρόπο επεδίωκαν την ενίσχυση της εξουσίας τους και την εξασφάλιση του δικαιώματος πλήρους διαθέσεως εισοδημάτων των επαρχιών, να αντιστέκονται στις απαραίτητες μεταρρυθμίσεις (ίδρυση Ορθοδόξων σχολείων και τυπογραφείων) και αγωνίζονταν για την εκδίωξή τους από τους θρόνους. Αυτή είναι η πραγματική ιστορία της Μητροπόλεως Κιέβου υπό το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως.

Πράγματι, ο Πατριάρχης Ιερεμία, διά της προσωπικής του μεταβάσεως στο Κίεβο και άλλες πόλεις της μητροπολιτικής περιφέρειας

πέτυχε αρκετά, ἐν τούτοις ἡ μοναδική του παρέμβαση σε καμία περίπτωση ἦταν δυνατό να αντικαταστήσει μια μόνιμη φροντίδα και μέριμνα. Γι'αυτό, καθυστερημένη συνέπεια των ενεργειῶν του αποτέλεσαν οι συγκρούσεις μεταξύ των ιεραρχῶν, τους οποίους εγκατέστησε, και των Ορθοδόξων αδελφοτήτων, τους οποίες ευλόγησε, και οι οποίες διαπίστωσαν ὅτι οι Επίσκοποι εξακολουθούσαν να διάγουν τὸ συνήθη ἡμικοσμικὸ βίον χωρὶς να σπεύδουν να διαθέτουν πόρους για τὴν ἰδρυση σχολείων και τυπογραφείων. Ἢδη στις 6 Φεβρουαρίου 1592 ἡ ἀδελφότητα Λβοβ δι' ἐπιστολῆς τῆς υπέβαλε γραπτὸ αἴτημα στον Αλεξανδρείας Μελέτιο Α΄ Πηγά: «Ἐρχου καὶ ἀντιλαβοῦ ἐκ τῶν λύκων τῶν ψυχοφθειρόντων τὸ ποίμνιον, τὸ δεινῶς ἀρπαζόμενον». Στις 7 Σεπτεμβρίου του ἰδίου ἔτους τα μέλη τῆς ἀδελφότητος ζήτησαν τον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Ιερεμία Β΄ να ἀποστείλει ἑξαρχὸ του, προκειμένου να συγκαλέσει Σύνοδο με σκοπὸ τὴ διεξαγωγὴ δίκης των ἀναξίων Ἐπισκόπων, συμπεριλαμβανομένου και του Μιχαήλ Ρογκόζα. Στις ἀρχές του 1595 ὁ Μιχαήλ Ρογκόζα συντάχθηκε με τους θιασώτες τῆς ουνίας μαζί με τον Ἐπίσκοπο Κύριλλο Τερλέτσκι, ὁ οποίος προήχθη σε Πατριαρχικὸ Ἐξαρχο ἀπὸ τον Πατριάρχη Ιερεμία. Σε αὐτούς, ἐν πολλοῖς, οφείλεται ἡ επικράτηση τῆς ουνίας.

Λόγω ἀναφορᾶς στον Πατριάρχη Ιερεμία Β΄ ἀπὸ τὸ κείμενο «Ὁ Οἰκουκενικὸς Θρόνος...», ἐπιβάλλεται σχολιασμὸς ἐνὸς ἄλλου ἰσχυρισμοῦ, ὁ οποίος ἐντοπίζεται στα συμπεράσματα:

Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον οὐδέποτε παρεχώρησε τὴν Μητρόπολιν Κιέβου, διὰ νὰ ἀποτελῆ κανονικὸν ἔδαφος τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας. Τὰ κανονικὰ ὄρια τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρωσσίας καθωρίθησαν, ὅταν ἡ Ἐκκλησία αὐτὴ ἀνυψώθη εἰς Πατριαρχεῖον τὸ 1589, καὶ οὐδέποτε μεταβλήθηκαν διὰ Πατριαρχικοῦ ἢ Συνοδικοῦ Τόμου.

Αὐτὸς ὁ ἰσχυρισμὸς οὐδόπως λαμβάνει υπόψη τὴν Πράξη τῆς Συνόδου Κωνσταντινουπόλεως του 1593, ἡ οποία μεταξύ ἄλλων ἐνεκρίθη και ἀπὸ τον Κωνσταντινουπόλεως, ὅπως και ἀπὸ λοιποὺς Πατριάρχες τῆς Ανατολῆς και χορεία Ἱεραρχῶν, ὑπερτερόντας, ἐπομένως, σε κανονικὴ τῆς ἀξία οἰασδῆποτε πράξεως του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως μεμονωμένου.

Πράγματι, τὸ 1589 συντάχθηκε στη Μόσχα ὁ Καταστατικὸς χάρτης, ὁ οποίος υπεγράφη ἀπὸ τον τσάρο Θεόδωρο Ιωάννοβιτς ἀπὸ κοινου με τον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Ιερεμία Β΄, τον Μητροπολίτη Μόσχας (ὁ

οποίος και ανυψώθη εις Πατριάρχη) Άγιο Ιώβ και δεκάδες Ιεράρχες και μοναχούς, στη συντριπτική τους πλειοψηφία Ρώσους. Αυτός ο χάρτης απαριθμεί επαρχίες στη δικαιοδοσία του Μόσχας όπως ήταν το 1589^[1]. Το 1590 η Κωνσταντινούπολη απέστειλε Συνοδικό Γράμμα του Πατριάρχη Ιερεμία και Ιεραρχών του θρόνου Κωνσταντινουπόλεως στη Μόσχα, το οποίο αποδεχόταν την απόδοση πατριαρχικής τιμής και αξίας στον Άγιο Ιώβ το 1589. Τούτο το Γράμμα δεν ανέπαυε τη Μόσχα, διότι έλειπε η υπογραφή του «Κριτοῦ τῆς Οἰκουμένης», δηλαδή του Αλεξανδρείας (η επιστημονική εξέταση του Γράμματος απέδειξε την πλαστογράφηση των περισσότερων υπογραφών από τα στελέχη του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως προς εξασφάλιση της όσον το δυνατόν ταχύτερας αποστολής του εγγράφου στη Μόσχα^[2]), εξαιτίας του οποίου οι Ρωσικές αρχές εφοβούντο δικαίως το ενδεχόμενο της μετέπειτα αναθεωρήσεως της αποφάσεως Κωνσταντινουπόλεως με επίκληση διαφόρων λόγων.

Γι' αυτό το ζήτημα του Πατριαρχείου Μόσχας δεν διευθετήθηκε οριστικά το 1589 ή το 1590, αλλά μόλις το 1593, όταν στην Πόλη συνήλθε η Σύνοδος όλων των Πατριαρχών της Ανατολής, συμπεριλαμβανομένου και του Αλεξανδρείας (τόν τόπον ἐπέχοντος καὶ τοῦ Ἀντιοχείας, κατόπιν εντολής αυτού). Αυτή ακριβώς η Σύνοδος επεκύρωσε την απόφαση σχετικά με το Πατριαρχείο Μόσχας, κάτι το οποίο άμεσα αναφέρεται στην Πράξη, την οποία μεταξύ άλλων υπέγραψε και ο Κωνσταντινουπόλεως ^[3]. Αυτή η Πράξη οριοθετεί τη δικαιοδοσία του Πατριαρχείου Μόσχας ως κάτωθι: «πάσης Ῥωσίας καὶ [πασῶν] τῶν ὑπερβορείων μερῶν». Μία τέτοια οριοθέτηση δεν περιορίζεται σαφώς στον κατάλογο επαρχιών του Καταστατικού χάρτου του 1589, ιδίως έχοντας υπόψη το «ὑπερβορείων μερῶν».

Επιπλέον, οι συνοδικοί πατέρες του 1593 δέχθηκαν τον Ρώσο τσάρο ως μόνο ανά την οικουμένη Ορθόδοξο μονάρχη, καθιερώνοντας το υποχρεωτικό μνημόσυνο αυτού σε όλες τις ιερές ακολουθίες, συμπεριλαμβανομένου και του διψάλμου του Όρθρου, όπου τη βυζαντινή εποχή μόνο οι Βυζαντινοί αυτοκράτορες ἐμνημονεύοντο. Η αποδοχή μιάς τέτοιας θέσεως του Ρώσου τσάρου του επέτρεπε θεωρητικά, συμφώνως προς τον 17^ο κανόνα της Δ' Οικουμενικής Συνόδου, να μεταβάλει όρια των εκκλησιαστικών δικαιοδοσιών^[4]. Άλλωστε, δεν έδωσαν αφορμή οι Ρώσοι τσάροι προς κατηγορία της καταχρήσεως αυτού του κανόνα, ειδικότερα δε το 1686 δεν ενημέρωσαν απλώς τον Κωνσταντινουπόλεως περί μεταβολής της «πολιτικῆς καὶ διοικητικῆς τάξεως» (παρόλο που συμφώνως προς τον ως άνω κανόνα θα μπορούσαν να το κάνουν), αλλά έκριναν δυνατόν να προσφύγουν στην Κωνσταντινούπολη υποβάλλοντας αίτημα παραχωρήσεως της Μητροπόλεως Κιέβου υπέρ του Πατριαρχείου Μόσχας.

Αυτό το αίτημά τους εκπληρώθηκε πλήρως, παρά τον περί του αντιθέτου ισχυρισμό του κειμένου «Ο Οικουμενικός θρόνος...».

Αλλά ή πλέον, ίσως, σημαντική προσφορά του Οικουμενικού Πατριαρχείου εις την Εκκλησίαν της Ουκρανίας υπήρξεν όταν ή Εκκλησία αυτή είχε πλήρως εκλατινισθῆ και προσχωρήσει μετά των επισκόπων της εις την Ουνίαν. Τότε (1620) ο Οικουμενικός Πατριάρχης εξουσιοδότησε τον Τεροσολύμων Θεοφάνη να μεταβῆ εις την Ουκρανίαν, όπου και χειροτόνησεν Ὁρθόδοξους επισκόπους, ανασυνέστησε τὴν ἐπαρχιακὴν Σύνοδον τῆς Ουκρανίας και ἐξέλεξε τὸν οἰκεῖον Μητροπολίτην μὲ τὴν ἐπικύρωσιν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου. Ἡ χειροτονία τῶν ἱεραρχῶν τῆς μητροπόλεως Κιέβου ἀπὸ τὸν Πατριάρχην Τεροσολύμων δὲν ἐσήμαινε, βεβαίως, ὅτι ἡ μητρόπολις ὑπετάχθη εις τὸ Πατριαρχεῖον του.

Διαπιστώσαμε ἤδη τις επιπτώσεις τῆς μοναδικῆς ἐπεμβάσεως του Κωνσταντινουπόλεως Ἱερεμία Β΄ στην περίπλοκη κατάσταση, στην οποία εἶχε περιήλθει ἡ Ὁρθοδοξία στην Πολωνο-Λιθουανικὴ Κοινοπολιτεία. Και το κείμενο συμφωνεῖ ὅτι αὐτές οι επιπτώσεις ἦταν ουσιαστικά μοιραίες, δεχόμενο ὅτι ἡ «Ουκρανικὴ Εκκλησία» (δηλαδή, ἡ Μητροπόλη Κιέβου του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως) εἶχε προσχωρήσει στην ουνία (προσθετέον, ὅτι μετά τὴν επίσκεψη του Πατριάρχου Ἱερεμία οὔτε δέκα χρόνια εἶχαν περάσει!^[5]), ὡστε το 1620 ἡ Ἱεραρχία τῆς ανασυστάθηκε πλήρως ἀπὸ τὸν Ἱεροσολύμων Θεοφάνη Δ΄.

Και ὁμως δὲν πρέπει να λησμονοῦν οι συντάκτες του κειμένου ὅτι οι ἐνέργειες του Πατριάρχου Θεοφάνους προκάλεσαν σφοδρὴ εχθρικὴ ἀντίδραση των ἀρχῶν τῆς Κοινοπολιτείας. Ἐκδόθηκαν ἐντάλματα συλλήψεως των χειροτονημένων ἀπὸ αὐτὸν Ἀρχιερεῖς. Με αὐτὴ τὴν κατάσταση οι Ὁρθόδοξοι ἀπὸ τις μελλοντικὲς Ουκρανία και Λευκορωσία ἐντατικοποίησαν τις ἐπαφές τους με τὴ Μόσχα, οι οποίες οὐδέποτε διεκόπησαν. Ἡ Ρωσικὴ Κυβέρνηση, ἀφοῦ ἀνέμεινε για λίγο, ἀρχισε να στηρίζει τους ἐγκατεστημένους ἀπὸ τὸν Πατριάρχη Θεοφάνη Ἐπισκόπους: ἡ Μόσχα ἐστελνε ποικίλη βοήθεια (χρήματα, ἐκκλησιαστικὲς στολές, βιβλία κα.) και ὄχι μόνο στο μητροπολιτικὸ θρόνο Κιέβου, ἀλλὰ και σε πολλές Ἱερές Μονές και ἀδελφότητες. Σχέσεις με τὴ Μόσχα, τις οποίες εἶχε συνάψει μέχρι το 1625 και προωθοῦσε ο χειροτονηθεῖς ἀπὸ τὸν Πατριάρχη Θεοφάνη Μητροπολίτης Κιέβου Ἰώβ Μπορέτσκι (+1631), εξακολουθοῦσε να διατηρεῖ και ο ἐκλεγείς το 1631 διάδοχός του Μητροπολίτης Ησαΐας Κοπίνσκι.

Τὴν ἴδια στιγμή οι Πολωνικὲς ἀρχές δὲν ἀποδέχθηκαν τις χειροτονίες Ἐπισκόπων το 1620 και μόνο το 1632 οι Ὁρθόδοξοι ευγενεῖς με ἐπικεφαλὴς τὸν Ἀρχιμανδρίτη Πέτρο Μοχίλα πέτυχαν ἀπὸ τὴ Δίαιτα

αναγνώριση του δικαιώματός τους να έχουν την οικεία αυτών Ιεραρχία, προχωρώντας στις εκλογές Επισκόπων, πρωτίστως πληρώνοντας το θρόνο του Κιέβου, τον οποίο κατέλαβε ο ίδιος Άγιος Πέτρος Μοhila, ενώ μετά την εγκατάστασή του συνελήφθη ο Μητροπολίτης Ησαΐας Κοπίνσκι, ο οποίος ακόμη και μετά την αποφυλάκιση δεν αναγνωρίστηκε επισήμως.

Όταν τὸ 1654 ἡ Οὐκρανία ἐνώθηκε πολιτικῶς μὲ τὴν Ρωσσίαν, ἄρχισε νὰ ὑποκινεῖται ζήτημα καὶ ἐκκλησιαστικῆς ἐνώσεως τῆς περιοχῆς αὐτῆς μὲ τὸ Πατριαρχεῖον Μόσχας. Οἱ μητροπολίται, ὅμως, οἱ ἐπίσκοποι, ὁ κληρὸς, οἱ εὐγενεῖς καὶ ὅλος ὁ λαὸς τῆς Οὐκρανίας ἀπέκρουαν ἐντόνως τὴν ἔνωσιν. Μάταιες ἦταν καὶ οἱ προσπάθειες τῆς Ρωσσίας νὰ ἀποκτήσει τὴν μητρόπολιν Κιέβου τὸ 1684 ἀπὸ τὸν Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη Ἰάκωβο.

Πράγματι, τόσο η Μόσχα, όσο και η Ουκρανία έβλεπαν το γεγονός του 1654 ως «ένωσις» των επιμέρους τμημάτων του πάλαι ποτέ ενιαίου κράτους των Ρώσων και των επιμέρους μερίδων του ενός «λαοῦ τῶν Ρώσων», του πριν κεχωρισμένου από τα πολιτικά σύνορα. Άλλωστε, φυσικό ήταν, ότι με την «ένωσιν» της Πολιτείας και του λαού και την αποκατάσταση της πολιτικής και λαϊκής ενότητας υποκινεῖτο ζήτημα της αποκατάστασης και ενότητας της Εκκλησίας, μια και η έδρα της Μητροπόλεως Κιέβου ενώθηκε με το Ρωσικό κράτος. Το ζήτημα αυτό εγειρόταν κατ'επανάληψιν ακόμη τις δεκαετίες 50-60 του 17^{ου} αιώνα μέσα από τις επαφές των Ρωσικών αρχών τόσο με τον Ορθόδοξο κλήρο στην Ουκρανία, όσο και με τις Ιεράρχες, οι οποίοι ήρχοντο στη Μόσχα από τη Μέση Ανατολή. Έν τούτοις, με τον παρατεταμένο πόλεμο μεταξύ Ρωσίας και Πολωνο-Λιθουανικής Κοινοπολιτείας, ο οποίος άρχισε το 1654, ο τσάρος Αλέξιος Μιχαΐλοβιτς ουδόλως έσπευδε να επιληφθεί του ζητήματος.

Καταλύτης για την επικαιροποίηση των προσπαθειών στο ζήτημα της Μητροπόλεως Κιέβου από τη Ρωσική Κυβέρνηση στάθηκε η μη πλήρωση από τις Πολωνικές αρχές των όρων της ειρηνικής συνθήκης του Αντρούσοβο τον Ιανουάριο 1667^[6]. Το 3^ο άρθρο της συνθήκης προέβλεπε ότι στις περιοχές, οι οποίες ενσωματώθηκαν στην Πολωνο-Λιθουανική Κοινοπολιτεία, «οἱ πάσης τάξεως Ρώσσοι ἐλευθερίαν ἔχουσιν εἰς τὴν χρῆσιν τῆς ἑλληνικῆς πίστεως, ἄνευ οὐδενός διὰ τὴν τέλεσιν ἱερῶν ἀκολουθιῶν κωλύματος»^[7]· στην πράξη όμως, τα πράγματα ήταν πολύ διαφορετικά. Το πόνημα «Пересторога Україні» («Προειδοποιήσις εἰς τὴν Οὐκρανίαν»), το οποίο εμφανίζεται στους κύκλους του Κιεβινού κλήρου το 1669, αναφέρει αρπαγές των Ορθοδόξων Ναών στο Πόλοτσκ, το Βίτεμπσκ, το Μογκιλιόφ, το Μπελς και παραχώρησή τους στους ουνίτες: «οἱ μὲν

Ὁρθόδοξοι μικροστοὶ ἀπὸ τοὺς τόπους αὐτῶν ἐκδιώχθησαν, οἱ δὲ ἐβασανίσθησαν, εἰς ὅλας δὲ τὰς πόλεις αὐτοὶ ἐστερήθησαν τῶν περιουσιῶν των, οἱ δὲ εἰς θάνατον κατεδικάσθησαν»^[8]. Το συνταχθέν περὶ το 1670 πόνημα «Navety», το οποίο εξέδωσε ο Ουκρανός μελετητής Γι. Ισαγιέβιτς, περιγράφει αναλυτικά κάθε εἶδους διώξεις, τις οποίες δέχονταν οἱ Ὁρθόδοξοι πληθυσμοὶ τῆς Πολωνο-Λιθουανικῆς Κοινοπολιτείας^[9].

Με αὐτὴ τὴν κατάσταση ηἰγέρθη ζήτημα τῆς προστασίας των ομοδόξων τοῦ ἀπὸ το Ρώσο τσάρο. Καὶ ἤδη τὸν Ἰανουάριο 1669 οἱ ἀπεσταλμένοι τῆς αριστερῆς ὀχθῆς μετέφεραν στους συμβούλους τοῦ τσάρου «Ἄρθρα...λίαν ἀπαραίτητα εἰς τὸν λαὸν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ρωσσίας», τα οποία ἔπρεπε νὰ προταθοῦν στὴν Πολωνο-Λιθουανικὴ πλευρὰ στις επικείμενες διαπραγματεύσεις^[10]. Ἐπρόκειτο ὥστε ἡ ἀφηρημένη φόρμουλα τῆς εἰρηνικῆς συνθήκης τοῦ Αντρούσοβο νὰ συμπληρωθεῖ με σειρά ἐγγυήσεων, οἱ οποίες θὰ ἐξησφάλιζαν τὸν σεβασμὸ των κατοχυρωμένων στὴ συνθήκη αρχῶν. Εἰδικότερα δε, τονίσθηκε ὅτι στους Ὁρθοδόξους θὰ ἔπρεπε νὰ ἐξασφαλισθεῖ ἡ ἐλευθερία σχέσεων με τὸν Κωνσταντινουπόλεως «εἰς πνευματικὰς αὐτῶν ὑποθέσεις». Ἡ κατάσταση των Ὁρθοδόξων στὴν Πολωνο – Λιθουανικὴ Κοινοπολιτεία ἀπέτελεσε ἀντικείμενο συζητήσεων στις Ρωσοπολωνικὲς διαπραγματεύσεις στὴν αρχὴς τοῦ 1672. Στὴ συνάντηση τῆς 11^{ης} Ἰανουαρίου ἀντιπρόσωποι τῆς Ρωσίας (σύμβουλοι τοῦ τσάρου ο Ὑ. Α. Dolgorukon καὶ ο Α. S. Matvejev) ἀγωνίζονταν νὰ πετύχουν τὸ σεβασμὸ των διατάξεων τοῦ 3^{ου} ἀρθροῦ τῆς εἰρηνικῆς συνθήκης τοῦ Αντρούσοβο, τις οποίες παραβίαζε στὴν πράξη οἱ Πολωνο-Λιθουανικὴ πλευρὰ. Ἰδιαιτέρας προσοχῆς ἀξίζει ἡ ἀπάντηση των πρεσβευτῶν τῆς Κοινοπολιτείας, διότι θέση, τὴν οποία διατύπωσαν, οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Πολωνο-Λιθουανικῆς Κοινοπολιτείας ἐξακολούθησαν νὰ συμμερίζονται καὶ στα μεταγενέστερα χρόνια: ἀπέρριψαν κάθε ἰσχυρισμὸ περὶ «διώξεων» εἰς βάρος των Ὁρθοδόξων στὴν Κοινοπολιτεία καὶ προέβαλαν τὴν ἰδικὴ αὐτῶν εἰρηνεῖα τοῦ 3^{ου} ἀρθροῦ τῆς εἰρηνικῆς συνθήκης τοῦ Αντρούσοβο: κατ’αυτοὺς, τούτο ὑπονοοῦσε μόνον τους κατοίκους «τοῦ λαοῦ τῆς Μοσχοβίας», οἱ οποίοι γιὰ διάφορους λόγους εὐρίσκοντο στὴν ἐπικράτεια τῆς Κοινοπολιτείας, χωρὶς νὰ ἀφορᾶ τούτο τους Ὁρθοδόξους κατοίκους τῆς Πολωνο-Λιθουανικῆς Κοινοπολιτείας. Ἐπομένως, κατὰ τὴ γνώμη τους, δὲν ἔπρεπε ἡ Μόσχα νὰ θέσει ζήτημα των δικαιωμάτων τους: «Εἰς τὸν οἶκον τὸν ἀλλότριον διατάσσειν οὐ πρόπον».

Ἡ κατάσταση περιεπλάκη ἀκόμη περισσότερο ἀπὸ το ἡμισυ τῆς δεκαετίας 70 τοῦ 17^{ου} αἰῶνα. Στὰ πλαίσια τῆς πολιτικῆς των κυβερνήτων τῆς Πολωνο-Λιθουανικῆς Κοινοπολιτείας ἤδη στὴ Δίαιτα τοῦ 1674 ἡ οποία

ολοκληρώθηκε με εκλογή του βασιλιά Ιαν Σομπέσκι, δημιουργήθηκαν σχέδια της με γοργούς ρυθμούς πραγματώσεως μιάς «νέας ουνίας». Το ανώτατο όργανο της Πολωνο-Λιθουανικής Κοινοπολιτείας η Δίαιτα Στέψεως, όταν συνήλθε στη συνεδρία της στις αρχές του 1676, εξέδωσε σπουδαίες αποφάσεις, η εφαρμογή των οποίων θα προλείανε το έδαφος για την πραγμάτωση μιάς «νέας ουνίας». Η απόφαση της Διαιτής με την ποινή του θανάτου και την κατάσχεση περιουσίας άνευ ειδικής αδείας των αρχών απαγόρευε στους Ορθοδόξους υπηκόους επαφές με το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως, το ευρισκόμενο σε χώρα εχθρική. Ταυτόχρονα καταργείτο κάθε δυνατότητα προσφυγής εκκλήτου προς τον Κωνσταντινουπόλεως ως ύπατο κριτή στα εκκλησιαστικά θέματα. Με την απόφαση της Διαιτής Στέψεως οι Ορθόδοξες αδελφότητες υπήχθησαν στους Επισκόπους και τους απαγορεύθηκε η άσκηση εφέσεως στον Πατριάρχη κατά των αποφάσεων των Επισκόπων. Το Βασιλικό Δικαστήριο ήλθε να αντικαταστήσει ως εφετείο το Πατριαρχικό Δικαστήριο ^[11]. Στις επόμενες κινήσεις για την εφαρμογή του σχεδίου μιάς «νέας ουνίας» η Δίαιτα προέβη κατά την τακτική της συνεδρία την άνοιξη του 1681.

Από τότε κατέστη ολοφάνερο ότι χωρίς να ενωθεί η Μητρόπολη Κιέβου με την Εκκλησία της Ρωσίας ουδεμία έμπρακτη βοήθεια θα ήταν δυνατή προς τους Ορθοδόξους της Πολωνο-Λιθουανικής Κοινοπολιτείας. Έξ Ουκρανίας μάλιστα κατήγοντο (αναφορές του Χατμάνου Ιβάν Σαμουϊλόβιτς) και όχι εκ Μόσχας όσοι προέβαλαν απαιτήσεις για ακριβώς αυτή την επίλυση του προβλήματος. Η μεταβίβαση της Μητροπόλεως Κιέβου στη δικαιοδοσία του Πατριαρχείου Μόσχας θα έθετε τέρμα στις καταπιέσεις εις βάρος του Ορθοδόξου πληθυσμού της Μητροπόλεως Κιέβου. Αυτές οι απαιτήσεις έγιναν αποδεκτές από τη Ρωσική Κυβέρνηση. Στο Γράμμα προς τον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως του 1684 αυτή για πρώτη φορά ζήτησε άμεσα τη μεταβίβαση της Μητροπόλεως Κιέβου στο Πατριαρχείο Μόσχας: «ὅπως ἀπὸ τοῦδε τὸν τῆς ἡμετέρας θεοσώστου πόλεως Κιόβου καὶ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ Μητροπόλεως θρόνου ἐκλέγεσθαι καὶ ἐγκαθίστασθε ποιμένα ἐν τῇ βασιλευούσῃ πόλει τοῦ Μοσκόβου», τεκμηριώνοντας το αίτημα αυτό με την κατάσταση των πραγμάτων στη Μητρόπολη Κιέβου: «Διὰ τε τὴν μακρὰν τοῦ ἀρχιερατικοῦ ὑμῶν θρόνου ἀπόστασιν καὶ τὰς ὑπὸ τῶν ἀγαρηνῶν μεγάλην δίωξιν καὶ βίαν καθὼς καὶ διὰ τὰς ἐπισυμβαινούσας μάχας κωλύεται ὁ λαὸς τῆς Μικρᾶς Ρωσσίας ἵνα λαμβάνῃ ἐγκατάστασιν καὶ εὐλογίαν τῆς ἀρχιερατείας ὑμῶν». Παράλληλα, το Γράμμα τόνιζε ότι οι αρχές της Μοσχοβίας, στρεφόμενοι στον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, ως γνώμονα είχαν το αίτημα ιδίων των Ορθοδόξων κατοίκων της Μητροπόλεως Κιέβου: «λόγω δαρμού τοῦ προσώπου τοῦ ὑπηκόου ἡμῶν

τοῦ Στρατεύματος Ζαπορόζγιε ἀμφοτέρων τῶν πλευρῶν τοῦ Βορυσθένους Χατμάνου Ιβάν Σαμοϊλόβιτς καὶ τοῦ στρατηγοῦ τοῦ στρατεύματος καὶ παντὸς τοῦ λαοῦ τῆς Μικρᾶς Ρωσσίας, πνευματικῶν τε καὶ κοσμικῶν»^[12].

Δεν κόμισε το Γράμμα κάποια επίσημη αποστολή, ἀλλὰ ἓνας Ἕλληνας ἔμπορος ονόματι Ζαχαρίας. Το ταξίδι του Ζαχαρία στην Κωνσταντινούπολη το 1686 πράγματι δεν στέφθηκε ἀπὸ ἐπιτυχία. Καὶ ὁμως, σε τί οφείλεται ἡ ἀνεπιτυχία του; Κατὰ τον ἴδιο το Ζαχάρια, ὁ Πατριάρχης συζητώντας τὸ θέμα, δεχόταν τὴ μεταβίβαση τῆς Μητροπόλεως Κιέβου, ἀλλὰ ἡ εφαρμογὴ τῆς ἀποφάσεως κωλύθηκε ἀπὸ τις μεταβολές τῆς ἐνδοπολιτικῆς καταστάσεως, ἡ ὁποία διαμορφώθηκε στὴν Οθωμανικὴ αυτοκρατορία στα πλαίσια τῶν ἡττῶν στὸν Τουρκοαυστριακὸ πόλεμο. Ὁ Ἱεροσολύμων Δοσίθεος, λίγο διαφορετικὰ ἐξηγοῦσε τὴν ἀποτυχία τῆς ἀποστολῆς: κατὰ τὴ συζήτηση με τὸν κρατικὸ ὑπάλληλο Νικήτα Αλεξέγιεφ το 1686, ἀνέφερε ὅτι τὸ Γράμμα, τὸ ὁποῖο εἶχε κομίσει το 1684 ὁ Ζαχαρίας «πολλοὶ ἐκ τῶν Ἑλλήνων εἶδαν, τὸ ὁποῖον οὗτος ἐν συνεχείᾳ ὑπέβαλε τῷ Πατριάρχῃ Ἰακώβω», καὶ ἐπομένως «κατέστη ἀδύνατον ἵνα ὁ Πατριάρχης κἀνὴ κάτι βᾶσει τοῦ Γράμματος αὐτοῦ, διότι τοῦτο περιήλθεν εἰς γνῶσιν πάντων ἐν τῇ βασιλευούσῃ πόλει». Για τὸν λόγο αὐτὸ ὁ Πατριάρχης Δοσίθεος προέτρεπε «ἵνα ἐφ' ἐξῆς οὐδὲν Γράμμα στέλλεται μὲ τόσον ἀπείρους ἀνθρώπους». Ἐπομένως, ὁ λόγος ἦταν μάλλον τὰ φοβερὰ διπλωματικὰ λάθη καὶ κυρίως ἡ περιφρόνηση τοῦ ρόλου τῆς Οθωμανικῆς κυβερνήσεως, παρὰ ταῦτα ἡ θέση ἀρχῆς τοῦ Υπουργείου Ἐξωτερικῶν τῆς Μοσχοβίας ἦταν ἀκριβῶς νὰ ἐπιλαμβάνεται τῶν ἀμιγῶς ἐκκλησιαστικῶν θεμάτων ἀνεὺ παρεμβάσεως τῶν μουσουλμανικῶν ἀρχῶν, κάτι τὸ ὁποῖο ἀργότερο κόντευε νὰ οδηγήσει σὲ ἀποτυχία καὶ τὴν ἀποστολὴ τοῦ Νικήτα Αλεξάγιεφ.

Ὁ Κιέβου Σίλβεστρος καὶ οἱ διάδοχοί του Διονύσιος, Ἰωσήφ καὶ Ἀντώνιος, παρὰ τὰς πιέσεις, δὲν ἐδέχθησαν νὰ χειροτονηθοῦν ἀπὸ τὸν Πατριάρχην Μόσχας. Μόνον ὁ διάδοχος αὐτῶν Γεδεών, τὸ 1685, παρεπίσθη νὰ δεχθεῖ τὴν χειροτονίαν του ἀπὸ τὸν Πατριάρχην Μόσχας Ἰωακείμ.

Αὐτὸς ὁ ἰσχυρισμὸς στὴν ἴδια μοίρα κατατάσσει πρόσωπα τὰ ὁποῖα στὴν πραγματικότητα ἀκολουθοῦσαν ἐντελῶς διαφορετικὲς θέσεις. Ὁ Σίλβεστρος Κόσοβ ἦταν συνεπὴς ἀντίπαλος προσεγγίσεως με τὴ Ρωσία καὶ ἀκόμη διεξήγαγε μυστικὲς διαπραγματεύσεις με τὴν Πολωνικὴ Κυβέρνηση, διαβεβαιώνοντας αὐτὴ γιὰ τὴ νομιμοφροσύνη του. Ὁ Διονύσιος Μπαλαμπάν καὶ ὁ Ἰωσήφ Νελιούμποβιτς-Τουκάλσκι στὴν πολιτικὴ τους δράση ὡς γνώμονα εἶχαν τοὺς Χατμάνους, ἀρχικῶς τὸν Ιβάν Βυγκόφσκι καὶ ἐν συνεχείᾳ τὸν Πέτρο Ντοροσένκο, οἱ ὁποῖοι κἀνοντας ἐλιγμούς

μεταξύ των γειτόνων της Ουκρανίας, κάθε τόσο υπέγραφαν διάφορες συμμαχίες. Γι'αυτό οι μητροπολίτες αυτοί εγκατέλειψαν το Κίεβο και διέμειναν στο χώρο της Πολωνο-Λιθουανικής Κοινοπολιτείας. Ο Μητροπολίτης Αντώνιος Βινίτσκι, παρεμπιπτόντως, άμεσος ανταγωνιστής του Μητροπολίτου Ιωσήφ, ώστε επί αυτών ουσιαστικά διεσπάσθη σε δύο η Μητρόπολη, το 1678 εξέφρασε την επιθυμία να υπαχθεί στη Ρωσική Εκκλησία, ενώ το 1679 στα πλαίσια της Πολωνικής Διαίτης, αφού συναντήθηκε με Ρώσους Πρέσβεις, ζήτησε τον τσάρο και τους συμβούλους του να επιληφθούν της πολιτικής εξαπλώσεως της ουνίας στην Πολωνο-Λιθουανική Κοινοπολιτεία.

Μεταξύ του Ουκρανικού κλήρου ήταν ακόμη πιο συνεπείς οπαδοί της ενισχύσεως δεσμών με την Ορθόδοξη Ρωσία, π.χ. ο Αρχιεπίσκοπος Λάζαρος Μπαράνοβιτς και ο Αρχιμανδρίτης της Μονής Σπηλαίων του Κιέβου Ιννοκέντιος Γκίζελ. Με αυτούς συντάχθηκε και ο μέλλοντικός Μητροπολίτης Γεδεών Σβιατοπόλκ-Τσετβερίνσκι, ο οποίος, όμως, δεν «παρεπείσθη» από τη Μόσχα (η οποία θα προτιμούσε τον Λάζαρο Μπαράνοβιτς), αλλά ήταν προστατευόμενος του Χατμάτου Ιβάν Σαμουϊλόβιτς. Η αλληλογραφία τους, η οποία σώζεται μέχρι σήμερα, δεν αποδεικνύει κάποια πίεση στο Γεδεών.

...τότε πολυπληθής Σύνοδος, ή όποια συνήλθεν εις τὸ Κίεβον, ἐκήρυξεν ἄκυρον τὴν ἐκλογὴν καὶ παράνομον τὴν χειροτονίαν, διότι ἔγινε ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ Οἴκουμενικοῦ Πατριάρχου.

Πρώτον, συνέλευση του ιερού κλήρου και αντιπροσώπων των Κοζάκων της Ουκρανίας, στην οποία αναφέρεται το κείμενο, ουδαμῶς δύναται να χαρακτηριστεί «ἀντιπροσωπευτική»: ουδείς Ιεράρχης ήταν παρών!

Δεύτερον, από το γραπτό υλικό της συνελεύσεως, που, παρεμπιπτόντως, σώζεται σε πολύ καλή κατάσταση, ουδόλως προκύπτει ότι οι μετάσχοντες κήρυξαν άκυρη την εκλογή του Γεδεών (τοσούτω μάλλον παράνομη την εκλογή του). Η αλήθεια είναι ότι απλῶς εισηγήθηκαν αυτοί μια άλλη αλληλουχία ενεργειών: πρώτον, το θέμα της Μητροπόλεως θα διευθετεῖτο μεταξύ Μόσχας και Κωνσταντινουπόλεως, και στη συνέχεια ο κλήρος της Μητροπόλεως θα ήταν έτοιμος να εκφράσει επισήμως την αποδοχή της υπαγωγής στη «διοίκηση» του Πατριάρχου πάσης Ρωσίας («μὴ ἀναλάβωμεν ἡμεῖς τὴν πρωτοβουλίαν»).

Τρίτον, το κείμενο παρουσιάζει όλη την υπόθεση ότι δήθεν η έν λόγω συνέλευση διεξήχθη μετά τη μετάβαση του Γεδεών στη Μόσχα, όπου εξελέγη και χειροτονήθηκε Μητροπολίτης. Στην πραγματικότητα, η συνέλευση προηγήθηκε της μεταβάσεως του Γεδεών στη Μόσχα, αφού πρώτα εκλεγεί Μητροπολίτης στο Κίεβο.

Ουδεμία «χειροτονία» του Γεδεών στη Μόσχα τελέσθηκε: τη στιγμή της εκλογής ήταν ήδη Επίσκοπος, ενώ οι πρακτικές μιας δεύτερης χειροτονίας κατά την εγκατάσταση Μητροπολίτου ή Πατριάρχου είχαν παύσει ακόμη επί του Νίκωνος. Μάλλον, του απονεμήθηκαν τα διακριτικά του Μητροπολίτου (κουκούλι και ράβδος) και εκφωνήθηκε η νέα φήμη του. Βεβαίως, αδυνατούσαν οι ιερείς του Κιέβου, ερήμην των Επισκόπων, να προχωρήσουν σε καθαίρεση του Γεδεών.

Άρα, πραγματικό υποκατάστατο αποτελεί κάθε δήλωση περί καθαιρέσεως του Γεδεών από τη «Τοπική Σύνοδο» στο Κίεβο. Η συνέλευση του Κιέβου δεν καθαίρεσε κανένα, αλλά διατύπωσε όρους τινες προς τη Ρωσική Κυβέρνηση, οι οποίοι αφορούσαν, κυρίως, τα προνόμια του κλήρου της Μικράς Ρωσίας, όπως εξέφρασε και μερικές επιφυλάξεις. Εδώ κατάσσεται και ο φόβος εξαναγκασμού όλων των υπολοίπων Ορθοδόξων κοινοτήτων στην Πολωνία και τη Λιθουανία από τους Ρωμαιοκαθολικούς και ουνίτες στην Πολωνο-Λιθουανική Κοινοπολιτεία (που θα έπωφελοῦντο της αποποιήσεως της Μητροπόλεως Κιέβου από τον Κωνσταντινουπόλεως ως προηγούμενου) να προσχωρήσουν στην ουνία και να δεχθούν την κυριαρχία του Πάπα. Οι ως άνω απαιτήσεις και επιφυλάξεις διατυπώθηκαν από τον Χατμάνο στο Γράμμα του προς τη Μόσχα. Το Σεπτέμβριο η Κυβέρνηση του τσάρου ανακοίνωσε τη θέση της στο Γράμμα της προς το Γεδεών. Έγιναν αποδεκτοί όλοι οι όροι της συνελεύσεως του Κιέβου εκτός εκείνου να κρατήσει ο Κιέβου τον τίτλο του εξάρχου του Κωνσταντινουπόλεως, διότι «δέν είναι πρέπον ίνα ονομάζεται οὕτως εκείνος, ὅστις τελεί ὑπό εὐλογία» του Πατριάρχου Μόσχας.

Ενότητα 2. «Τί προκύπτει ἀπὸ τὴν μελέτην τῶν κειμένων;»

Τὸ 1686 το Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως ἀποδέχθηκε το αἴτημα των Ρωσικῶν και Ουκρανικῶν ἀρχῶν ως προς τὴν Μητρόπολη Κιέβου. Ο «αγγελιοφόρος» του αυθέντου Νικήτας Αλεξέγιεβ και ο απεσταλμένος του Χατμάνου Ιβάν Λισίτσα κόμισαν στη Μόσχα και το Κίεβο έγγραφα τινὰ ἀπὸ τὴν Πατριαρχική Γραμματεία, μνηολογούμενα ἀπὸ τον Μαῖο και τον Ιούνιο του ἰδίου ἔτους^[13].

Γράμματα, μηνολογούμενα από τον Μαΐο του 1686:

1. Γράμμα πατριαρχικόν τοῦ Διονυσίου τοῖς βασιλεῦσι τῆς Ρωσσίας Ἰωάννη, Πέτρῳ και Σοφία Ἀλεξιοβίτζηδες. Σώζεται στο πρωτότυπο (ΡΓΑΔΑ Φ. 52. Οπ. 1. № 669) και σε ρωσική μετάφραση (ΡΓΑΔΑ. Φ. 89. Οπ. 1. Κη. 25. Λ. 416–422 οβ.; Φ. 52. Οπ. 1. 1687 γ. № 3. Λ. 1–13)^[14].
2. Γράμμα πατριαρχικόν τοῦ Διονυσίου τῷ πατριάρχῃ Μόσχας Ἰωακείμ. Σώζεται σε ρωσική μετάφραση (РНБ. Погодн. № 1115. Λ. 308 οβ. — 310)^[15].
3. Γράμμα πατριαρχικόν τοῦ Διονυσίου τῷ Χατμάνῳ Σαμουϊλόβιτς. Σώζεται σε ρωσική μετάφραση (ΡΓΑΔΑ. Φ. 229. Οπ. 1. Δ. 162. Λ. 74–79)^[16].
4. Γράμμα πατριαρχικόν τοῦ Διονυσίου τῇ βασιλίσση Σοφία. Σώζεται σε ρωσική μετάφραση (ΓΑΔΑ. Φ. 89. Οπ.1. Κη. 25. Λ. 461–466 οβ.; Φ. 52. Οπ. 1. 1687 γ. № 3. Λ. 71-80, Κρατικό Ιστορικό Μουσείο (δύο αντίγραφα))^[17].

Γράμματα, μηνολογούμενα από τον Ιούνιο του 1686:

5. Συνοδικό Γράμμα περί Μητροπόλεως Κιέβου (παλαιότερα γνωστό σε ρωσική μετάφραση ως «Γράμμα πατριαρχικόν τοῦ Διονυσίου ἀπολυτήριον περί Μητροπόλεως Κιέβου»). Σώζεται σε ελληνικό αντίγραφο και ρωσική μετάφραση (ΜΙΕΤ/ΙΠΑ. № 22. Fol. 202–203), επίσης σώζεται σε ρωσική μετάφραση (ΡΓΑΔΑ. Φ. 52. Οπ. 1. 1687 γ. № 3. Λ. 25–32α)^[18].
6. Γράμμα πατριαρχικόν και συνοδικόν τοῦ Διονυσίου ἐπὶ τῷ γενέσθαι τὴν ἐκλογήν παρὰ τῶν ἐν αὐτῇ μητροπόλει Κιόβου τοῦ χειροτονηθησομένου κατα τὴν τοῦ τόπου συνήθειαν. Σώζεται σε αντίγραφο του ελληνικού πρωτοτύπου (ΜΙΕΤ/ΙΠΑ. № 22. Fol. 203–204), επίσης σώζεται σε ρωσική μετάφραση (ΡΓΑΔΑ. Φ. 229. Οπ. 1. Δ. 162. Λ. 80–84)^[19].
7. Γράμμα πατριαρχικόν και συνοδικόν τοῦ Διονυσίου τῷ πατριάρχῃ Μόσχας Ἰωακείμ. Σώζεται σε ρωσική μετάφραση (РНБ. Погод. № 1115. Λ. 310 οβ. — 32 οβ.)^[20].
8. Γράμμα πατριαρχικόν τοῦ Διονυσίου τοῖς βασιλεῦσι τῆς Ρωσσίας Ἰωάννη, Πέτρῳ και Σοφία Ἀλεξιοβίτζηδες. Σώζεται σε ρωσική μετάφραση (ΡΓΑΔΑ. Φ. 89. Οπ. 1. Κη. 25. Λ. 424–431; Φ. 52. Οπ. 1. 1687 γ. № 3. Λ. 14–19, 21–23)^[21].
9. Γράμμα πατριαρχικόν και συνοδικόν τοῦ Διονυσίου ἀπολυτήριον τῷ Μητροπολίτῃ Κιέβου Γεδεών. Σώζεται σε ρωσική μετάφραση (РНБ. Погод. 1115. Λ. 352–354)^[22].

10. Γράμμα πατριαρχικὸν τοῦ Διονυσίου τῷ Χατμάνῳ Σαμουϊλόβιτς, κληρικοῖς τε καὶ λαϊκοῖς τῆς Μητροπόλεως Κιέβου. Σώζεται σε ρωσικὴ μετάφραση (ΡΓΑΔΑ. Φ.229. Οπ.1. Δ. 162.Λ. 85–88)^[23].
11. Γράμμα πατριαρχικὸν τοῦ Διονυσίου τῷ πρίγκιπι Β.Β. Γκολίτσιν. Σώζεται σε ρωσικὴ μετάφραση (ΡΓΑΔΑ. Φ. 89. Οπ.1. Κη. 25. Λ. 485 οβ. — 487; Φ. 52. Οπ. 1. 1687 γ. № 3. Λ. 88–90)^[24].

Τί ακριβῶς ἔμαθαν ἀπὸ τῆ μελέτῃ των κειμένων αὐτῶν οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ρῶσοι συνάδελφοι τινες, τους οποίους το Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως ευχαριστεῖ ἰδιαίτερος στο δημοσίευσμά του ^[25];

Τὸ νόημα τῆς «ὑπαγωγῆς» τῆς Μητροπόλεως Κιέβου εἰς τὸν Πατριάρχη Μόσχας συνίστατο, κατ'οὐσίαν μόνον εἰς τὴν ἄδειαν τῆς χειροτονίας τοῦ Μητροπολίτου Κιέβου· ἡ δοθεῖσα εἰς τὸν Πατριάρχη Μόσχας ἄδεια νά χειροτονῇ Μητροπολίτην Κιέβου καὶ μόνον ἐκεῖνον, ὁ οποῖος ἐκλέγεται ἀπὸ τὸν κλῆρον καὶ τὸν λαὸν τῆς ἐπαρχίας Κιέβου· πρόκειται, δηλαδή, περι ἐπ'ἀδεία τοῦ κυριάρχου ἀρχιερέως παραχωρήσεως τοῦ δικαιώματος τῆς χειροτονίας ἀρχιερέως ὑπαγομένου εἰς τὴν δικαιοδοσίαν του πρὸς ἄλλον ἀρχιερέα καὶ αὐτὴ ἡ διευθέτησι ἔχει προσωρινὸ χαρακτῆρα.

Λοιπὸν, ἀκολουθώντας ὅσους ἰσχυρίζονται αὐτά, ἔχουμε παρὰ ταῦτα ἐπίγνωσι ὅτι ὅλα τα ἐγγράφα του Πατριάρχου Διονυσίου πρὸς τους τσάρους τῆς Μοσχοβίας, τὸν Πατριάρχη Ιωακείμ καὶ τὸν Χατμάνο Σαμουϊλόβιτς αποτελοῦν ενιαίον σύνολο, ἐκ του οποίου τα πλέον σπουδαία εἶναι τα Γράμματα πρὸς τους αὐθέντες καὶ τὸ συνοδικὸ Γράμμα.

Στο Γράμμα του Μαΐου τοῖς βασιλεῦσι τῆς Ῥωσσίας ὁ Πατριάρχης Διονύσιος ρητῶς διατυπώνει τις προτάσεις, τις οποίες εἶχε λάβει ἀπὸ τους αὐθέντες τῆς Μόσχας: «τὴν παροικίαν ταύτην Κιόβου ὑποταχθῆναι ὑπὸ τὸν ἀγιώτατον Πατριαρχικὸν τῆς Μοσχοβίας θρόνον». Δεν πρόκειται, δηλαδή για τὴν ἀναγνώριση τῆς εγκαταστάσεως του Μητροπολίτου Γεδεών, ὡς ἐκτάκτου περιστατικῆς, ἀλλὰ για τὴν ὑπαγωγή τῆς Μητροπόλεως Κιέβου ὑπὸ τὴ δικαιοδοσίαν του Πατριάρχου Μόσχας. Τούτο υποστηρίζει καὶ ἡ παρακάτω ἐξήγησι του Γράμματος: «ὥστε ἡνίκα παρεμπίπτῃ χρεία χειροτονίας προσώπου ἀξίου, τοῦ ἐκλεχθησομένου παρὰ τῶν ὑποκειμένων τῇ Μητροπόλει ταύτῃ Ἐπισκοπῶν, Ἀρχιμανδριτῶν, Ἡγεουμένων, ἱερέων, ἱερομονάχων, μοναχῶν, ἀρχόντων καὶ λοιπῶν, ἀδεία καὶ προτροπῇ τοῦ κατὰ καιροῦς ἐκεῖσε περιφανεστάτου Χατμάνου, ἔχη ἄδειαν ὁ κατὰ καιροῦς μακαριώτατος Πατριάρχης Μοσχοβίας καὶ πάσης Ῥωσσίας χειροτονεῖν τοῦτον κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν διατύπωσιν, καὶ ἀποδεικνῦναι γνήσιον καὶ νόμιμον καὶ κανονικὸν Μητροπολίτην Κιόβου μετὰ των αὐτοῦ προνομίων, καὶ ἐγχειρίζειν αὐτῷ τὴν ἐν

μεμβράναις λεγομένην πράξιν, ἣτις διαλαμβάνει ῥητῶς ἅπερ ἕκαστος τῶν Ἀρχιερέων ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐπαρχίᾳ ἔχει ἐπ' ἐξουσία ἐκτελεῖν». Ἱεράρχες του θρόνου Κωνσταντινουπόλεως με επικεφαλῆς τον Πατριάρχη, κατόπιν συνδιασκέψεως αὐτῆς τῆς προτάσεως τῶν αυθεντῶν, τὴν ἐκρίναν «εὐλογον» καὶ «δικαία», ἀλλὰ καὶ ἡ πρόνοια, τὴν ὁποία κατέβαλε γιὰ τὴν Μητρόπολη Κιέβου ἡ Ρωσικὴ Πολιτεία «μεγάλως ἐπηνέθη, καὶ ἄκρως ἐθαυμαστώθη».

Τὰ εκδοθέντα καὶ καταχωρηθέντα στον κώδικα τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως Γράμματα ἀναφέρουν πρῶτον, τὸ δικαίωμα του Μόσχας καὶ πάσης Ρωσίας Ἰωακείμ νὰ χειροτονεῖ τὸν Μητροπολίτη Κιέβου: «ὁ μακαριώτατος Πατριάρχης Μοσχοβίας καὶ πάσης Ῥωσσίας κύρ Ἰωακείμ, ὁ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὸς καὶ περιπόθητος ἀδελφὸς καὶ συλλειτουργὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος ἔχη ἐπ' ἀδείας χειροτονεῖν Κιόβου Μητροπολίτην, κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν διατύπωσιν»· δεύτερον, ὅτι τὸ δικαίωμα τοῦτο ἐπεκτείνεται καὶ στους διαδόχους αὐτοῦ στον Πατριαρχικὸ θρόνο Μόσχας: «καὶ οἱ μετὰ τοῦτον Πατριάρχαι ὁμοίως...»· τρίτον, τὴ μετάβαση τῆς Μητροπόλεως Κιέβο στη δικαιοδοσία του Πατριάρχου Μόσχας: «ἡ Μητρόπολις αὕτη Κιόβου ἔστω ὑποκειμένη ὑπὸ τὸν Ἁγιώτατον Πατριαρχικὸν τῆς Μοσχοβίας θρόνον, καὶ οἱ ἐν αὐτῇ ἀρχιερατεύοντες, ὅ τε ἤδη καὶ ὁ μετὰ τοῦτον γινώσκωσι γέροντα καὶ προεστῶτα αὐτὸν τὸν κατὰ καιροὺς Πατριάρχην Μοσχοβίας ὡς ὑπ' αὐτοῦ χειροτονούμενοι».

Στο Συνοδικὸ Γράμμα ἡ πρόταση τῶν Ρώσων αυθεντῶν, του Πατριάρχου καὶ του Χατμάνου διατυπώνεται ὡς ἀκολουθῶς: «δοθῆναι ἀδειαν τῷ μακαριωτάτῳ πατριάρχῃ Μοσχοβίας χειροτονεῖν μητροπολίτην Κιόβου, ἡνίκα ἔμμενει ὑστερουμένη γνησίου ἀρχιερέως ἢ μητρόπολις αὕτη, ἢ δι' εὐλόγους αἰτίας καθαιρεθῆ ὁ ἀρχιερατεύων», «ἵνα ἡνίκα ἂν ἡ ἐπαρχία Κιόβου ἀμοιρῆ ἀρχιερέως». Αὐτὴ ἡ διατύπωση διαφέρει τῆς πραγματικῆς αἰτήσεως τῶν αυθεντῶν: «ἵνα ἡ ἐπαρχία ἐκείνη εἴη ὑποκειμένη ὑπὸ τῆς ἐξουσίας καὶ εὐλογίας τοῦ Πατριάρχου Μοσχοβίας καὶ τῶν μετὰ τοῦτον ἀγιωτάτων Πατριαρχῶν Μοσχοβίας ὁμοίως».

Παρακάτω, ὁ Πατριάρχης πληροφορεῖ ὅτι «τὴν αἴτησιν ταύτην ὡς ἀσμένως ἐδέχθη, εὐλογόν τε οὔσαν καὶ δικαίαν», καὶ γι' αὐτὸ συνοδικῶς διακελεύεται «ἵνα ἡ ἀγιωτάτη ἐπαρχία Κιόβου εἴη ὑποκειμένη ὑπὸ τοῦ ἀγιωτάτου πατριαρχικοῦ θρόνου τῆς μεγάλης καὶ θεοσώστου πόλεως Μοσχοβίας, χειροτονεῖσθαι δηλαδὴ μητροπολίτην Κιόβου ἐν αὐτῇ παρὰ τοῦ μακαριωτάτου πατριάρχου Μοσχοβίας» καὶ «λαμβάνειν παρ' ἐκείνου τὴν ἐν μεμβράναις λεγομένην πράξιν, καὶ γινώσκειν ἐκείνον γέροντα καὶ

προεστῶτα αὐτοῦ, ὡς παρ' ἐκείνου χειροτονουμένου καὶ οὐχὶ ὑπὸ τοῦ οἰκουμενικοῦ».

Προειδοποιεῖ ἡ συνοδική ἀπόφασις: «μηδενὸς κατὰ τοῦτο ἐναντιουμένου ἢ ἀντιλέγοντος τὸ παράπαν, ὡς εὐλόγως καὶ δικαίως γεγονός. Ὁ δὲ παρὰ τὰ γεγραμμένα διανοηθεῖς ἢ ἄλλως πως βουλευθεῖς ἀπειθείαν ἢ ἐναντιότητα ἐνδείξασθαι, τῇ τοῦ Κυρίου διαταγῇ ἀντιστήσεται, καὶ παρ' ἐκείνου τὰς ἀντιμισθείας ἕξει ὡς καταφρονητῆς τῶν πατριαρχῶν, ὄντων εἰκόνων τοῦ Θεοῦ ἐμψύχων τε καὶ ζωσῶν. Διὸ καὶ εἰς δῆλωσιν καὶ βεβαίωσιν τῆς ὑποθέσεως ταύτης ἐγράφη τὸ παρὸν συνοδικὸν ἐκδόσεως γράμμα ἐν τῷ ἱερῷ τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας κώδικι καὶ μεταγραφῆν, ἐνεχειρίσθη τῷ μακαριωτάτῳ πατριάρχῃ Μοσχοβίας κύρ Ἰωακείμ ἐν ἔτει σωτηριῶ Ἀαχπς, ἐν μηνὶ ἰουνίῳ, ἰνδικτιῶνος θ'». Αὐτὴ ἡ προειδοποίησις σαφῶς μαρτυρεῖ ὑπὲρ τῆς τελικῆς καὶ ὀχι προσωρινῆς διευθετήσεως τῆς υποθέσεως τῆς Μητροπόλεως Κιόβου.

Ὑπὲρ τῆς τελικῆς διευθετήσεως τῆς εἰλημμένης ἀποφάσεως μαρτυρεῖ ἐπίσης καὶ ἓνα ἄλλο συνοδικὸν ἐγγράφο – Γράμμα «ἐπὶ τῷ γενέσθαι τὴν ἐκλογὴν παρὰ τῶν ἐν αὐτῇ μητροπόλει Κιόβου τοῦ χειροτονηθησομένου κατὰ τὴν τοῦ τόπου συνήθειαν». Ἡ Σύνοδος Ἱεραρχῶν «ἂν ἀγίῳ ἀποφαίνεται πνεύματι τὴν συνήθειαν τῆς ἐκλογῆς ταύτης τοῦ γενησομένου, ὀπηνίκα ἂν συμβῆ, μητροπολίτου Κιόβου παρὰ τῶν ὑποκειμένων αὐτῇ, ἀναφαίρετον ποιούσα καὶ ἐπιβεβαιούσα, ἵνα ἡνίκα ἂν ἢ ἐπαρχία Κιόβου ἀμοιρῇ ἀρχιερέως, ἔχωσιν ἄδεια, ὡς καλὴ καὶ κατὰ κανόνας ἐπικρατήσασα συνήθεια, οἱ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ Κιόβου ὑποκείμενοι θεοφιλέστατοι ἐπίσκοποι, ὀσιώτατοι ἀρχιμανδριταὶ καὶ καθηγούμενοι τῶν ἱερῶν καὶ σεβασμίων μοναστηρίων καὶ ἱερομόναχοι, εὐλαβέστατοι ἱερεῖς καὶ ὀσοιοι μοναχοὶ καὶ οἱ λοιποὶ πάντες, ἄδεια καὶ προτροπῇ τοῦ κατὰ καιροῦς ἐκλαμπροτάτου καὶ εὐσεβεστάτου χατμάνου τοῦ Ζαμποροβιανοῦ στρατεύματος καὶ ἐκατέρων τῶν μερῶν Βορυσθένους, καὶ διὰ γραμμάτων συστατικῶν πέμπειν τὸν ἐκλεχθέντα εἰς τὸν κατὰ καιροῦς πατριάρχην Μοσχοβίας καὶ λαμβάνειν παρ' ἐκείνου τὴν χειροτονίαν ἢ μετάθεσιν, ὀμοίως καὶ τὴν ἀπολυτικὴν αὐτοῦ πράξιν κατὰ τὸ ἐκδοθὲν τῷ θρόνῳ Μοσχοβίας ἡμέτερον πατριαρχικὸν συνοδικὸν ἐκδόσεως γράμμα κατ' οἰκονομίαν καὶ συγκατάβασιν γεγονός μηδενὸς ἐναντιουμένου».

Στὸ Γράμμα πρὸς τοὺς Ρώσους αὐθέντες, τὸ μηνολογούμενο ἀπὸ τοῦ Ἰουνίου 1686, τὰ θέματα αὐτὰ ἀναλύονται στὴν ἐπεξήγησιν τῶν ἀποφάσεών του, τὴν ὀποία ἐκρίνε ἀπαραίτητο νὰ ἀποστείλει στους τσάρους

Μοσχοβίας ο Πατριάρχης Διονύσιος: η Μητρόπολη Κιέβου παραχωρείται στον Πατριάρχη Μόσχας, ο οποίος «ἔχη ἄδειαν χειροτονεῖν ἀκολύτως, ἡνίκα χρεία γένηται, μητροπολίτην τῆς ἐπαρχίας ταύτης, κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς ἐπικρατήσασαν συνήθειαν τοῦ τόπου, καὶ τῇ ἐκλογῇ τῆς κοινῆς βουλῆς τῆς ἐπαρχίας ἐκείνης, ὅπως τὰ συνοδικὰ ἡμῶν γράμματα ὀρίζουν, ἔχη χειροτονεῖν τὸν μακαριώτατον αὐτὸν μητροπολίτην Κιόβου ἀκολύτως, καὶ εἴη ὑποκειμένος ὁ μητροπολίτης τῷ πατριαρχικῷ δικαστηρίῳ τοῦ αὐτοῦ πατριάρχου Μοσχοβίας, κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν διατύπωσιν <...> Καὶ ἀπὸ τοῦδε καὶ ἐφ' ἐξῆς γένηται οὕτως ἡ χειροτονία τοῦ Κιόβου, σωτηρίας ἔνεκεν τῶν ἐκεῖσε χριστιανῶν». Επομένως υπογραμμίζεται και πάλι ὅτι ἡ μεταβίβαση τῆς Μητροπόλεως Κιέβου στη δικαιοδοσία των Πατριαρχῶν Μόσχας, συμπεριλαμβανομένης και τῆς δικαστικῆς δικαιοδοσίας των τελευταίων ἐπὶ των Μητροπολιτῶν Κιέβου, δεν περιορίζεται χρονικῶς.

Το Πατριαρχικὸ Γράμμα του Κωνσταντινουπόλεως Διονυσίου ἀπὸ τον Μαῖο πρὸς τον Πατριάρχη Μόσχας Ιωακείμ πληροφορεῖ ὅτι ο Πατριάρχης και ἡ «Ἱερὰ Σύνοδος Ἱεραρχίας» αποφάνθηκαν: «ἵνα ἀπὸ τοῦδε ἡ μητρόπολις ἐκείνη Κιόβου εἴη ὑποκειμένη ὑπὸ τοῦ ἀγιωτάτου πατριαρχικοῦ θρόνου Μοσχοβίας, χειροτονεῖσθαι δηλαδὴ μητροπολίτην Κιόβου ἐν αὐτῇ ἡνίκα παραμπέση χρεία παρὰ τοῦ πατριαρχεύοντος κατὰ διαστήματα ἐν τῇ θεοσώστῳ μεγάλῃ πόλει τῆς Μοσχοβίας». Καὶ ο Κιέβου οφείλει «γινώσκειν ὡς γέροντα καὶ προεστῶτα αὐτοῦ τὸν κατὰ καιροῦς πατριάρχη Μοσχοβίας». Αὐτὰ ανατρέπουν πλήρως κάθε διακήρυξη περὶ του προσωρινοῦ τῆς υπαγωγῆς τῆς Μητροπόλεως Κιέβου.

Το Γράμμα πρὸς τον Χατμάνο Ιβάν Σαμουϊλόβιτς ὀρίζει ἡ Μητρόπολη Κιέβου «εἴη ὑποκειμένη ὑπὸ τοῦ ἀγιωτάτου πατριαρχικοῦ θρόνου τῆς μεγάλης καὶ θεοσώστου πόλεως Μοσχοβίας» και διευκρινίζει ὅτι μετὰ τὴν ἐκλογή του υποψηφίου στο μητροπολιτικὸ θρόνο ἀπὸ τον κλῆρο, τους ἀρχοντες και λοιπούς «ἐκατέρων τῶν μερῶν Βορυσθένους», αὐτός οφείλει «χειροτονεῖσθαι παρὰ τοῦ μακαριωτάτου πατριάρχου Μοσχοβίας καὶ λαμβάνειν παρ' ἐκείνου τὴν ἐν μεμβράναις λεγομένην πρᾶξιν», καθὼς και «γινώσκειν τοῦτον ὡς γέροντα καὶ προεστῶτα αὐτοῦ, ὡς παρ' ἐκείνου χειροτονουμένου».

Στο Γράμμα του Ιουνίου πρὸς τον Χατμάνο, τον κλῆρο και τον λαό τῆς Μητροπόλεως Κιέβου ο Πατριάρχης Διονύσιος «ὁμοῦ μετὰ τῶν ἱερωτάτων μητροπολιτῶν καὶ ὑπερτίμων» παρακελεύει ὅλους τους χριστιανούς τῆς ἐπαρχίας Κιέβου να δέχονται τον Μητροπολίτη Γεδεών ὡς

«γνήσιον ἀρχιερέα καὶ νόμιμον καθηγητὴν καὶ πνευματικὸν ποιμένα». Καὶ παρόλο που «ἡ ὑποταγὴ τῆς μητροπόλεως ταύτης Κιόβου ἀνετέθη ὑπὸ τὸν ἀγιώτατον πατριαρχικὸν τῆς Μοσχοβίας θρόνον», ἡ υπακοή στον Μητροπολίτη Κιέβου «εἶη διὰ παντὸς».

Επομένως, ἡ Μητρόπολη Κιέβου δὲν παρεδίδοτο στο Πατριαρχεῖο Μόσχας προσωρινῶς, ἀλλὰ μονίμως· οἱ εὐλημμένες αποφάσεις δὲν εἶχαν ἰσχύ μόνον γιὰ τους τότε ἐν ἐνεργείᾳ Πατριάρχες Μόσχας καὶ Μητροπολίτες Κιέβου, ἀλλὰ καὶ γιὰ τους διαδόχους τους· ὅλοι οἱ Ορθόδοξοι χριστιανοὶ τῆς Μητροπόλεως Κιέβου ἐκαλοῦντο νὰ υιοθετήσουν αὐτὴ τὴν ἀπόφαση ὡς σωτήρια, νόμιμη καὶ τελικὴ.

...ἡ ὑποχρέωσις τοῦ ἐκάστοτε Μητροπολίτου Κιέβου νὰ μνημονεύῃ «ἐν πρώτοις» κατὰ τὴν Θεῖαν Λειτουργίαν, τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην·

Ἡ πλειοψηφία τῶν κειμένων πράγματι περιλαμβάνει αὐτὴ τὴν υποχρέωση. Στὸ Γράμμα τοῦ Μαΐου πρὸς τους τσάρους καταγράφεται ὡς ἐξῆς: «Ἦνίκα δὲ ἐκτελῶν εἶη ὁ μητροπολίτης οὗτος Κιόβου ἐν τῇ παροικίᾳ ταύτῃ τὴν θεῖαν καὶ ἱερὰν ἀναίμακτον θυσίαν, μνημονεύσῃ ἐν πρώτοις τοῦ σεβασμίου ὀνόματος τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου...ἔπειτα τοῦ πατριάρχου Μοσχοβίας». Τὸ Συνοδικὸ Γράμμα ἀναφέρει: «Ἦνίκα δὲ ἐκτελῶν εἶη ὁ μητροπολίτης οὗτος Κιόβου ἐν τῇ παροικίᾳ ταύτῃ τὴν θεῖαν καὶ ἱερὰν ἀναίμακτον θυσίαν, μνημονεύσῃ ἐν πρώτοις τοῦ σεβασμίου ὀνόματος τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου...ἔπειτα τοῦ πατριάρχου Μοσχοβίας, ὡς γέροντος αὐτοῦ». Συμφώνως πρὸς τὸ Γράμμα τοῦ Ιουνίου πρὸς τους αὐθέντες, κατὰ τὶς ἱερὲς ἀκολουθίες στὴ Μητρόπολη Κιέβου πρέπει νὰ «ὑμνεῖται...τοῦ πατριαρχικοῦ ὀνόματος τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου ἐν πρώτοις...ἔπειτα τοῦ γνησίου πατριάρχου Μοσχοβίας παρὰ τοῦ κατὰ καιροῦς ὄντος μητροπολίτου εἰς τὰς ἱερὰς λειτουργίας, καὶ τοῦτο διὰ τὴν χειροτονίαν, ἣν λαμβάνει παρὰ τοῦ Μοσχοβίας καὶ ὀφείλει κατὰ κανόνας μνημονεύειν τούτου». Τὸ Γράμμα πρὸς τὸν Πατριάρχη Ἰωακείμ καὶ τὰ Γράμματα πρὸς τὸν Χατμάνο ὡς τὴ μόνη υποχρέωση ορίζουν τὸ μνημόσυνο τοῦ Κωνσταντινοπόλεως ἀπὸ τὸν Κιέβου πρὸ τοῦ Μόσχας κατὰ τὴν τέλεση λειτουργίας: «ἐνὸς μόνου φυλαττομένου». Ὡστε ἔχουν δίκιο οἱ συντάκτες τοῦ κειμένου ὅτι αὐτὴ ἡ ἀπαιτήση δὲν ἦταν τυχαία καὶ μάλιστα γιὰ τὴν Κωνσταντινούπολη εἶχε μεγάλη σημασία.

Καὶ ὅμως ἡ ἐπεξήγησις αὐτῆς, κατὰ τρόπον παράξενον, σε κανένα ἀπὸ τὰ Γράμματα οὐδεμίαν ἀναφορὰν περιλαμβάνει στους κανόνες, οὔτε προβάλλεται ὡς προϋπόθεσις, ἡ μὴ εκπλήρωσις τῆς ὁποίας θὰ ἦρε τὴν ἰσχύ ολόκληρης τῆς ἀποφάσεως. Ποία εἶναι ἡ τεκμηρίωσις; Τὸ Γράμμα πρὸς

τους αυθέντες περιλαμβάνει δυο επιχειρήματα: πρώτον, ο Οικουμενικός Πατριάρχης είναι η πνευματική κεφαλή της Ορθοδοξίας, «ὡς πηγή πάντων ὧν» και «ἐξ αὐτοῦ πάντα τὰ ἀγαθὰ εἰς τὰ τῆς οἰκουμένης πέρατα διαδιδόμενα», και δεύτερον, διότι είναι η πρώτη πηγή της συστάσεως της ιδίας Μητροπόλεως Κιέβου, η δικαιοδοσία («ὑποταγή») τῆς ὁποίας τώρα «ἀνετέθη ὑπὸ τὸν πατριαρχικὸν τῆς Μοσχοβίας θρόνον». Στο Συνοδικό Γράμμα ως ἐπιχείρημα χρησιμοποιεῖται ὁ ἰσχυρισμὸς ὅτι ὁ Κωνσταντινουπόλεως εἶναι «πηγή καὶ ἀρχὴ καὶ ὑπερκείμενος πάντων τῶν πανταχοῦ παροικιῶν τε καὶ ἐπαρχιῶν». Το Γράμμα του Ιουνίου προς τους αυθέντες λίγο διαφορετικὰ προβάλλει βάση αυτής της ἀπαιτήσεως: «ἵνα διαφυλαχθῆναι τιμὴν τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου <...> καὶ μὴ γένοιτο περιφρόνησις και στέρησις μεγάλη τῶν προνομίων <...> ἐκεῖνο δὲ διὰ τὰ ἀρχαῖα προνόμια τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου». Το Γράμμα τοῦ Μαΐου προς τον Πατριάρχη Ἰωακείμ τεκμηριώνει την ἀπαίτηση ὁμοίως με το ἐπιχείρημα του πρώτου Γράμματος προς τους αυθέντες: «Ὡς ἐξ αὐτοῦ [τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως— σ.σ.] πάντα ἐνισχύονται, παντὸς ἀγαθοῦ αἰτίου καὶ χορηγοῦ ὄντος εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης παραδόξως καὶ θαυμασίως». Το ἴδιο και το Γράμμα προς το Χατμάνο περιλαμβάνει: «ὡς ἐκ τοῦ θρόνου τούτου πάσα ἡ οἰκουμένη ποτίζεται και διὰ τούτου εἰς τὸν κόσμον τὸν ἅπαντα τὰ ἀγαθὰ διαδίδονται».

Οι συντάκτες του κειμένου «Ὁ Οἰκουμενικὸς Θρόνος καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς Οὐκρανίας. Ὁμιλοῦν τὰ κείμενα», και ἀκολουθῶς το Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως, θεωροῦν τον προβαλλόμενο ἀπὸ τον Πατριάρχη Διονύσιο ὄρο σχετικά με το ἐν πρώτοις μνημονεύσεως ὡς ἀναντίρρητον ἐπιείρημα, το ὁποῖο ὑποστηρίζει την ὑπόθεσή τους για το προσωρινό της μεταβάσεως της Μητροπόλεως Κιέβου στο Πατριαρχεῖο Μόσχας. Ὅπως διαπιστώσαμε ἤδη, τα κείμενα οὐδόλως ὑποστηρίζουν την ἀποψη για τον προσωρινό χαρακτήρα της ἀλλαγῆς δικαιοδοσίας, ἐνῶ ἡ αιτιολόγησι του ὄρους ἀπὸ τον Πατριάρχη Διονύσιο, ἀποκαλύπτει πλήρως τις προθέσεις του. Με τον ἀπαίτησή του θέλει, κυρίως, να υπενθυμίσει τα εἰδικὰ προνόμια του Οἰκουμενικοῦ θρόνου ἐντὸς της οἰκουμένης, καθὼς και να τονίσει τον ἱστορικό ρόλο της Κωνσταντινουπόλεως στη σύσταση της Μητροπόλεως Κιέβου – ὄχι λιγότερα, ἀλλὰ ὄχι και περισσότερα τούτων!^[26]

...Το Πατριαρχεῖον Μόσχας οὐδέποτε ἐτήρησε τοὺς ὄρους...ὡς πρὸς τὸν τρόπον ἐκλογῆς τοῦ Μητροπολίτου Κιέβου (ἀπὸ τὸν κληρὸν καὶ τὸν λαὸν τῆς περιοχῆς του).

Οι συντάκτες ισχυρίζονται ότι αυτός ο όρος, ο οποίος συνάδει πλήρως με τους κανόνες, η Μόσχα ουδέποτε τήρησε, τούτο, όμως, δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα.

Μετά την τελευταία του Μητροπολίτου Γεδεών (στις 6 Απριλίου 1690) στον θρόνο του Κιέβου η Σύνοδος του Κιέβου εξέλεξε την 1^η Ιουνίου τον Βαρλαάμ Γιασίνσκι, ο οποίος εγκαταστάθηκε στη Μόσχα στις 31 Αυγούστου από τον Πατριάρχη Αδριανό. Μετά το θάνατο του Μητροπολίτου Βαρλαάμ (στις 22 Αυγούστου 1707) στις 19 Οκτωβρίου 1707 η Σύνοδος στο Κίεβο εξέλεξε τον Ιωάσαφ Κροκόφσκι, ο οποίος εγκαταστάθηκε στις 15 Αυγούστου 1708 στη Μόσχα από χορεία Ιεραρχών με επικεφαλής τον Τοποτηρητή του Πατριαρχικού θρόνου Μητροπολίτη Ριαζάν Στέφανο Γιαβόρσκι. Ο Μητροπολίτης Ιωάσαφ ασκούσε τα καθήκοντά του ως επικεφαλής της Μητροπόλεως Κιέβου μέχρι το 1718. Μετά την τελευταία του ο θρόνος του Κιέβου τελούσε εν χηρεία μέχρι το 1722.

Το 1721 εκδόθηκε μανιφέστο για τη σύσταση Πνευματικού Κολλεγίου και για την εξ ολοκλήρου τροποποίηση της τάξεως εκλογών και διορισμών των Ιεραρχών. Το ίδιο έτος, κατόπιν εντολής του τσάρου, ο Αρχιμανδρίτης Γαβριήλ Μπουζίνσκι επιμελήθηκε της νέας τάξεως εκλογής και εγκαταστάσεως Αρχιερέων (χειρόγραφο ΡΓΙΑ. Φ. 796. Οπ. 1. № 663)^[27]. Τότε ο τσάρος Πέτρος Α΄ απέστειλε Γράμμα στην Κωνσταντινούπολη ζητώντας την αποδοχή και ευλογία των τροποποιήσεων της εκκλησιαστικής διαρθρώσεως για να λάβει το 1723 απάντηση από τους Πατριάρχες Κωνσταντινουπόλεως Ιερεμία Γ΄ και Αντιοχείας Αθανάσιο Γ΄, η οποία συντάχθηκε εκ μέρους όλων των Πατριαρχών της Ανατολής. Οι Πατριάρχες της Ανατολής **δέχθηκαν τόσο τη σύσταση της Συνόδου, όσο και τους νέους συνοδικούς κανονισμούς**. Σύμφωνα με τους νέους κανονισμούς η Σύνοδος θα προέβαλε δύο υποψηφίους με την επόμενη επικύρωση ενός εξ αυτών από τον αυτοκράτορα.

Το 1722 ο Μητροπολίτης Κιέβου εξελέγη πλέον σύμφωνα με τους νέους κανονισμούς (αλήθεια είναι ότι δεν προτάθηκαν στον τσάρο δύο αλλά τέσσερις υποψήφιοι). Ο Πέτρος επέλεξε τον Βαρλαάμ Βονάτοβιτς. Κατά τη Συνοδική περίοδο όλοι οι Αρχιερείς διορίζοντο με αυτοκρατορικά ουκάζια. Τελευταίος Μητροπολίτης Κιέβου της Συνοδικής εποχής ήταν ο ιερομόναχος Βλαδίμηρος Βογογιανλένσκι, κατόπιν μεταθέσεως από την Αγία Πετρούπολη (δηλαδή του θρόνου της πρωτεύουσας) από τον αυτοκράτορα Νικόλαο Β΄ στις 23 Νοεμβρίου 1915. Δολοφονήθηκε από τους

επαναστατικούς ναύτες τη νύχτα από 25 έως 26 Ιανουαρίου 1819. Ο θρόνος του Κιέβου κηρύχθηκε έν χηρεία.

Την 1^η Ιουνίου 1918 η επαρχιακή Σύνοδος Κιέβου εξέλεξε Μητροπολίτη Κιέβου τον Αντώνιο Χραποβίτσκι. Τρείς ημέρες αργότερα ο Πατριάρχης Τύχων επεκύρωσε την εκλογή αυτή. Με όλα αυτά ούτε λόγος μπορεί να γίνει για οποιαδήποτε επιρροή της Μόσχας, διότι εκείνη τη στιγμή το Κίεβο ευρίσκετο υπό την αρχή του Χατμάνου Σκοροπάντσκι. Στις 20 Σεπτεμβρίου η Πανρωσική Κληρικολαϊκή Σύνοδος επεκύρωσε τον «Κανονισμό της ανώτατης αρχής της Ορθοδόξου Εκκλησίας στην Ουκρανία», όπου επρόκειτο για το εκκλησιαστικό αυτόνομο της Ουκρανίας. Ο Πατριάρχης κράτησε μόνο το δικαίωμα επικυρώσεως της εκλογής του Μητροπολίτου Κιέβου και των Επισκόπων των ουκρανικών επαρχιών.

Περιπέτειες του Εμφυλίου τελικά οδήγησαν τον Μητροπολίτη Αντώνιο σε επιβεβλημένη μετανάστευση το 1920 στην Κωνσταντινούπολη, και στη συνέχεια στη Σερβία, όπου ανέλαβε τη συσταθείσα από τους εμικρέδες της Ρωσικής αυτοκρατορίας Υπερόρια Ρωσική Ορθόδοξη Εκκλησία.

Με τις μπολσεβικικές διώξεις και απουσία του Μητροπολίτου Αντωνίου Χραποβίτσκι στις 23 Ιουλίου 1921 ο Πατριάρχης Τύχωνας διόρισε στο Κίεβο «προσωρινό αναπληρωτή του λείποντος λόγω σημερινών περιστάσεων Μητροπολίτου Κιέβου Σεβασμιωτάτου Αντωνίου» τον Αρχιεπίσκοπο Γκρόντο Μιχαήλ Αιρμακόβ με τίτλο «Πατριαρχικό Έξαρχο στην Ουκρανία, προβιβάζοντας αυτόν σε Μητροπολίτη και χορηγώντας σε αυτόν δικαιώματα του Μητροπολίτου Κιέβου»^[28], παρά ταύτα δεν έλαβε τίτλο «Κιέβου και Γαλικίας» ο Μητροπολίτης Μιχαήλ, κρατώντας τον παλαιό του τίτλο «Γκρόντο». Μόνο το Νοέμβριο 1927, όταν η κανονική Εκκλησία πέτυχε τη νομιμοποίηση της εκκλησιαστικής διοικήσεως στην Ουκρανία ο Μητροπολίτης Σέργιος Στραγκορόντσκι με το ουκάζιό του της 23^{ης} Νοεμβρίου 1927 έπαυσε τον Μητροπολίτη Μιχαήλ από τα καθήκοντα του ποιμενάρχου της επαρχίας Γκρόντο διορίζοντας αυτόν Μητροπολίτη Κιέβου, Γαλικίας και πάσης Ουκρανίας με τον τίτλο Εξάρχου της Ουκρανίας.

Μετά την τελευταία του Μητροπολίτου Μιχαήλ έξαρχος της Ουκρανίας ανεδείχθη ο Χαρκόβου Κωνσταντίνος Ντιάκοφ με τη μετάθεση της έδρας στο Χάρκοβο. Στις 21 Μαρτίου 1932 στο θρόνο Κιέβου διορίσθηκε ο Αρχιεπίσκοπος Σέργιος Γκρίσιν, άνευ τίτλου του εξάρχου, τον οποίο κράτησε ο Αρχιεπίσκοπος Κωνσταντίνος. Κατόπιν επανόδου της έδρας της

εξαρχίας στο Κίεβο έξαρχος της Ουκρανίας αναδείχθηκε ο Κωνσταντίνος Ντιάκοφ, ο οποίος συνελήφθη από τις αρχές το 1937. Στις 15 Ιουλίου 1941 στο θρόνο Κιέβου διορίσθηκε ο Μητροπολίτης Νικόλαος Γιαρουσέβιτς. Στο τέλος Ιανουαρίου 1944, με απόφαση της Ιεράς Συνόδου, ο Μητροπολίτης Νικόλαος μετατέθηκε στο θρόνο Κρουτίτσας, ενώ Μητροπολίτης Κιέβου και Γαλικίας και Πατριαρχικός έξαρχος πάσης Ουκρανίας διορίσθηκε ο Αρχιεπίσκοπος Γιαροσλάβλ και Ροστόβ Ιωάννης Σοκολόφ. Στις 30 Μαρτίου 1964 Μητροπολίτης Κιέβου και Γαλικίας και Πατριαρχικός έξαρχος πάσης Ουκρανίας διορίσθηκε ο Αρχιεπίσκοπος Βίνιτσα και Μπρατσλάβ Ιωάσαφ Λελιούχιν, ο οποίος προήχθη σε Μητροπολίτη. Διάδοχός του, κάτω από την πίεση του Συμβουλίου επί των Υποθέσεων των Θρησκειών, οργάνου δηλαδή των σοβιετικών αρχών, ανέλαβε μετά από διορισμό στις 14 Μαΐου 1966 ο Επίσκοπος Φιλάρετος Ντενισένκο.

Στις 9 Ιουλίου 1990 οι Ουκρανοί Ορθόδοξοι Επίσκοποι, συνελθόντες σε σύσκεψη, συνέταξαν «Έκκληση της Ορθοδόξου Εκκλησίας της Ουκρανίας (ΟΕΟ) για την χορήγηση προς αυτήν διοικητικής ανεξαρτησίας και αυτοτελείας», που προέβλεπε μια διευρυμένη αυτονομία της Ουκρανικής Εκκλησίας. Προκαθήμενος της Ορθοδόξου Εκκλησίας της Ουκρανίας εξελέγη **από Ουκρανούς Επισκόπους** ο Μητροπολίτης Κιέβου Φιλάρετος Ντενισένκο. Στις 10 Ιουλίου 1990 η Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ουκρανίας υιοθέτησε απόφαση για τα μέτρα σχετικά με τη διεύρυνση της αυτονομίας της Ουκρανικής Εξαρχίας. Σύμφωνα με την απόφαση, η Σύνοδος τη Ορθοδόξου Εκκλησίας της Ουκρανίας θα είχε δικαίωμα εκλογής και εγκαταστάσεως επαρχιούχων και βοηθών Επισκόπων, ιδρύσεως νέων επαρχιών εντός της Ουκρανίας· ο Προκαθήμενος της Ορθοδόξου Εκκλησίας της Ουκρανίας θα εξελέγετο από Ουκρανούς Επισκόπους και ένεκρίνετο από τον Πατριάρχη και την Ιερά Σύνοδο της Ορθοδόξου Εκκλησίας της Ρωσίας· ο Προκαθήμενος της Ορθοδόξου Εκκλησίας της Ουκρανίας θα κατείχει τίτλο «Μητροπολίτης Κιέβου και πάσης Ουκρανίας» και εντός της Ουκρανίας προσφωνείτο «Μακαριώτατος». Από 25 έως 27 Οκτωβρίου 1990 η Ιερά Σύνοδος Ιεραρχίας υιοθέτησε απόφαση περί διοικητικής ανεξαρτησίας και αυτοτελείας της Ορθοδόξου Εκκλησίας της Ουκρανίας. Στις 28 Οκτωβρίου 1990 ο Πατριάρχης Μόσχας και Πασών των Ρωσσιών Αλέξιος Β΄ αφίχθη στο Κίεβο, όπου στον Ιερό Ναό Αγίας Σοφίας τέλεσε τη Θεία Λειτουργία και στη συνέχεια απένειμε στον Μητροπολίτη Φιλάρετο Ευλογμένο Γράμμα περί χορηγήσεως διοικητικής αυτοτελείας στην Ορθόδοξη Εκκλησία της Ουκρανίας.

Το 1992 η **Ιερά Σύνοδος Ιεραρχίας ἐν Χαρκόβω** με πλειοψηφία (16 ψήφους ἀπο τις 18) ἐξέλεξε τὸν ἀπὸ Ροστόβ και Νοβοτσερκάσκ Βλαδίμηρο Σαμποτνάν νέο Προκαθήμενο τῆς Ορθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ουκρανίας. Διάδοχός του τὸ 2014 ἀπὸ τὴν Σύνοδο Ουκρανῶν Ἐπισκόπων ἐξελέγη ὁ ἀπὸ Τσερνοβτού Ονούφριος Μπερεζόφσκι.

Ἐπομένως, ἡ πραγματικὴ ἱστορία ἐκλογῶν και διορισμῶν τῶν Μητροπολιτῶν Κιέβου ἀπὸ τὸ 1686 μέχρι σήμερα καταγράφεται ὡς ἀκολούθως:

- *ὁ Βαρλαάμ Γιασίνσκι* — ἐξελέγη συνοδικῶς στο Κίεβο·
- *ὁ Ἰωάσαφ Κροκόφσκι* — ἐξελέγη συνοδικῶς στο Κίεβο·
- ΣΥΝΟΔΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ: *με ἐγκριση τῶν Πατριαρχῶν τῆς Ανατολῆς ἐτέθη σε ἰσχὺ ἕνας ἐντελῶς νέος ἐκκλησιαστικὸς κανονισμὸς·*
- *ὁ Αντώνιος Χραποβίτσκι* — ἐξελέγη συνοδικῶς στο Κίεβο·
- ΣΟΒΙΕΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ: *ἐξαιτίας περιορισμῶν τῶν θρησκευτικῶν ἐλευθεριῶν τῆ Μητρόπολη Κιέβου ποιμαίνουν Πατριαρχικοὶ Ἐξάρχοι, ὁ τελευταῖος ἐκ τῶν ὁποίων ἦταν ὁ Φιλάρετος Ντενισένκο·*
- *ὁ Βλαδίμηρος Σαμποτνάν* — ἐξελέγη ἀπὸ τὴ Σύνοδο Ουκρανῶν Ἐπισκόπων·
- *ὁ Ονούφριος Μπερεζόφσκι* — ἐξελέγη ἀπὸ τὴ Σύνοδο Ουκρανῶν Ἐπισκόπων.

Μπορεῖ, βεβαίως, νὰ ἐγείρει κανεῖς ἀξιῶσεις ἐναντι τῆς συνοδικῆς διαρθρώσεως τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὸ 18^ο ἕως τις ἀρχές του 20^{ου} αἰῶνα, ἀλλὰ νὰ μὴ λησμονοῦμε ὅτι αὐτὴ ἡ διάρθρωση, ἡ ὁποία στη Ρωσικὴ Ἐκκλησία ἐπεβλήθη ἀπὸ τὴν αυτοκρατορικὴ ἀρχή, ἐπευλογήθη και ἐνεκρίθη ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως. Μπορεῖ νὰ ἐγείρει κανεῖς ἀξιῶσεις ἐναντι τῶν σοβιετικῶν ἀρχῶν, οἱ ὁποῖες ἐπὶ δεκαετίες ἐξαπέλυαν διώξεις εἰς βάρος τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας και προέβαλαν ἐμπόδια στὴν ομαλὴ τῆς λειτουργία. Ἀλλὰ δὲν συντρέχουν λόγοι γιὰ νὰ ἰσχυρίζεται κανεῖς ὅτι τὸ Πατριαρχεῖο Μόσχας «οὐδέποτε» ἐπέτρεψε τὴν ἐκπλήρωση τῆς ἀπαιτήσεως σχετικὰ με τὴν ἐλεύθερη ἐκλογή του Μητροπολίτου Κιέβου ἀπὸ τὸν κλῆρο και τὸ λαὸ τῆς Ουκρανίας.

Ἡ ἐκχώρησις ἀπὸ τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην Διονύσιον Δ' πρὸς τὸν Πατριάρχην μόσχας τῆς ἀδείας νὰ χειροτονῇ τὸν ἐκάστοτε Μητροπολίτην Κιέβου ἔγινε διὰ συνοδικοῦ «Γράμματος Ἐκδόσεως»...Ὁ ὅρος «ἐκδοσις» εἶναι τεχνικὸς και σημαίνει κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐν εὐρύτερα ἐννοία «ἀδειαν», και εἰς τὴν συγκεκριμένην περίπτωσιν, ἀδειαν χειροτονίας ἢ μεταθέσεως. Δὲν πρόκειται, συνεπῶς, περὶ «Πράξεως» ἢ «Τόμου» ἐκχωρήσεως κανονικοῦ ἐδάφους εἰς ἄλλην αὐτοκέφαλον Ἐκκλησίαν ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸν

Πατριαρχεῖον, ὅπως συνέβη εἰς περιπτώσεις χορηγήσεως αὐτοκεφαλίας (π.χ. πρὸς τὰς Ἐκκλησίας Ἑλλάδος, Σερβίας, Ρουμανίας, Βουλγαρίας, Γεωργίας, Πολωνίας, Ἀλβανίας, Τσεχίας καὶ Σλοβακίας), καθὼς καὶ ἐκχώρησεως συγκεκριμένων περιοχῶν εἰς ἄλλην αὐτοκέφαλον Ἐκκλησίαν (βλ. π.χ. τὴν ἐκχώρησιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος τῶν Ἰονίων νήσων, τῆς Θεσσαλίας, ἢ τῆς Διασπορᾶς τὸ 1908 καὶ τὴν ἐπαναφορὰν τῆς εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον το 1922).

Ἀπὸ εξέταση διαφόρων κειμένων τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως τῶν 17^{ου} καὶ 18^{ου} αἰώνων συμπεραίνεται ὅτι ὁ ὅρος «ἔκδοσις» πράγματι χρησιμοποιεῖται κατὰ κανόνα ὅταν πρόκειται γιὰ προσωρινές λύσεις τακτικῆς χαρακτῆρα, οἱ ὁποῖες οφείλονται σὲ συγκεκριμένες περιπτώσεις καὶ ὄχι γιὰ μεταρρύθμιση μεγάλης κλίμακος. Ἐν τούτοις, εἶναι δυνατόν βάσει αὐτοῦ καὶ μόνο κριτηρίου νὰ καταλήγουμε σὲ συμπέρασμα περὶ προσωρινῆς μεταβιβάσεως τῆς Μητροπόλεως Κιέβου στο Πατριαρχεῖο Μόσχας; Το τελευταῖο, ὅπως διαπιστώσαμε, θὰ προσέκρουε στὶς ρητὲς καὶ ξεκάθαρες εκφράσεις τῶν Γραμμάτων τοῦ 1686, τὰ ὁποῖα μαρτυροῦν τὴν υποταγὴ τῶν Μητροπολιτῶν Κιέβου ὄχι στο συγκεκριμένο καὶ μόνο Πατριάρχη Ἰωακείμ, ἀλλὰ καὶ στυς μετέπειτα Πατριάρχες Μόσχας. Παράλληλα, οὐδεμία συζήτηση ἀπαντᾷ στὶς Ρωσικὲς πηγές τοῦ ὅρου «ἔκδοσις» στα χορηγηθέντα ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη ἔγγραφα.

Ἀπὸ πλευρᾶς τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως ἡ χρῆση τοῦ ὅρου ἔκδοσις – εἴν το βλέπει κανεῖς ακριβῶς με τὴν ἔννοια, ὅπως το θέλουν το κείμενο «Οἰκουμενικὸς Θρόνος...» – θὰ ἦταν ὄχι καὶ πολὺ τίμιο τέχνασμα, διότι στα Πατριαρχικά τοῦ Γράμματα πρὸς τοὺς Ρώσους αὐθέντες ὁ Διονύσιος κάνει λόγο γιὰ τὴν πλήρη ἐκτέλεση τοῦ θελήματός τους. Πιθανότερα, ἡ χρῆση αὐτῆς τῆς λέξεως, θὰ ὑπηνίσσετο ἀπλῶς κάποια δυσἀρέσκεια ἀπὸ μέρους Κωνσταντινουπόλεως (περὶ τῆς ὁποῖας ἔλεγε καὶ ὁ Ἱεροσολύμων Δοσίθεος). Ὅπως καὶ νὰ ἦταν το πρᾶγμα, με το πλέον ἀμεσο τρόπο καταγράφεται στα ἔγγραφα τοῦ 1686 ὁ μόνιμος χαρακτῆρας τῆς μεταβιβάσεως τῆς Μητροπόλεως Κιέβου στο Πατριαρχεῖο Μόσχας.

Τέλος, πρέπει νὰ τονισθεῖ ὅτι κάθε συζήτηση περὶ τῶν ἐγγράφων τοῦ 17^{ου} αἰῶνα καὶ τῶν περιλαμβανομένων ὁρολογικῶν ἀποχρώσεων οὐδαμῶς λύνουν μὴ ἐντελῶς διαφοροτικῆς φύσεως ἀπορία: πῶς θεωρεῖ δυνατόν το Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως νὰ παρεμβαίνει στα τῆς Μητροπόλεως Κιέβου με τὸν Μητροπολίτη Κιέβου νὰ μὴ εἶναι

καθηρημένος και αναγνωρίζεται από το πανορθόδοξο πλήρωμα, συμπεριλαμβανομένης και της ίδιας της Κωνσταντινουπόλεως; Εάν το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως είναι βέβαιο για το δίκιό του, γιατί δεν αποπειράται πρώτα να τον καθαιρέσει; Και εάν δεν καθαιρεί, σίγουρα είναι τόσο βέβαιο;

Ενότητα 3. «Η μέχρι σήμερα κατάστασις».

Αυτή η ενότητα, εμπεριέχει στην ουσία μόνο αναφορά στον Τόμο Αυτοκεφαλίας της 13^{ης} Νοεμβρίου 1924, το οποίο χορήγησε το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως στην Ορθόδοξη Εκκλησία της Πολωνίας και το οποίο ουδέποτε ανεγνώρισε η Ορθόδοξη Εκκλησία της Ρωσίας. Εδώ για πρώτη φορά (!) μετά το 1686 ο Κωνσταντινουπόλεως (εκείνη τη στιγμή ο Γρηγόριος Ζ΄) υπέδειξε τη διαφωνία της Κωνσταντινουπόλεως με την Πράξη του 1686. Ούτε την ιστορία αποκτήσεως αυτού του Τόμου θα αναλύσουμε, αλλά ούτε και την ιστορία της απορρίψεώς του. Τούτο δεν αποτελεί αντικείμενο της υπό εξέταση κειμένου, και, συνεπώς, της αναλύσεώς μας.

Και όμως, να προσέξουμε μία μόνο φράση: τόσο η ίδια η Πράξη του 1686, όσο και η επακολουθήσασα «μή τήρησις» των όρων της από την Ορθόδοξη Εκκλησία της Ρωσίας, σύμφωνα με το κείμενο «Ο Οικουμενικός θρόνος...»

συνέβησαν εις μίαν χρονικήν περίοδον κατά την οποίαν ὁ Οἰκουμενικὸς Θρόνος, δεινῶς δοκιμαζόμενος, ἀδυνατοῦσε «ἐνεκα τῶν καιρικῶν περιστάσεων νά ἄρῃ τὴν φωνὴν αὐτοῦ κατὰ τῶν τοιούτων αὐτοβούλων ἐνεργειῶν».

Και παρακάτω:

Τοῦτο ἐγνώριζε πάντοτε τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, παρὰ τὴν «ἐνεκα τῶν καιρικῶν περιστάσεων» ἐπιδειχθεῖσαν ὑπ'αὐτοῦ ἀνοχὴν τῶν ἀθαιρέτως τετελεσμένων ὑπὸ τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας.

Επομένως, το κείμενο ακολουθεί μια λογική ως εξής: έως ότου η Ρωσική Εκκλησία απολάμβανε το καθεστώς της «επικρατούσης» στη Ρωσική αυτοκρατορία, η Κωνσταντινούπολη είχε επίγνωση αυτών, αλλά τηρούσε σιγή. Ενώ μόλις, ως αποτέλεσμα της επαναστάσεως του 1917, ανήλθαν στην εξουσία στη Ρωσία οι «άθεοι μπολσεβίκοι», πού εξαπέλυσαν τις πλέον εκτεταμένες στην ιστορία διώξεις εις βάρος των Ορθοδόξων χριστιανών, και η Ρωσική Εκκλησία περιήλθε σε κατάσταση διωγμού, οι «καιρικές περιπτώσεις» προσφέρθηκαν για να πεί η Κωνσταντινούπολη την «αλήθεια» και να δηλώσει αμέσως ότι

ἡ περιοχή τοῦ Κιέβου, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπήγετο καὶ ἡ Πολωνία, οὐδέποτε ἔπαυσε νὰ ἀνήκη εἰς τὴν κανονικὴν δικαιοδοσίαν τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως, καθὼς καὶ ὅτι οἱ ὄροι τῆς Πράξεως τοῦ 1686 οὐδέποτε ἐτηρήθησαν ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖον Μόσχας.

Λοιπὸν, κατανοητὴ τυγχάνει ἡ λογικὴ τῶν πράξεων καὶ ἡ ὁποία εἶναι οὐδόλως τυχαία, ἀλλωστε εἶναι πολὺ καλὰ γνωστὴ ἡ ἱστορία τῆς ἀπόπειρας τῆς Κωνσταντινουπόλεως νὰ παρέμβει στα τῆς Ορθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας καὶ νὰ προτείνει ἀκόμη τὴν κατάργησιν τοῦ Πατριαρχικοῦ θεσμοῦ στη Ρωσία. Τοῦτο κάπως θυμίζει πολὺ τὴ σημερινή ἱστορία στὴν Ουκρανία.

Μᾶς ἔχει μείνει μόνο νὰ παραθέσουμε Γράμμα τοῦ Πατριάρχου πάσης Ρωσίας Ἀγίου Τύχωνος, τὸ ὁποῖο ἀπέστειλε στὸν Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριο Ζ' τὸν Ιούνιο 1924, ἀνταποκρινόμενος στὶς ἐνέργειές του εἰς βᾶρος τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας:

«Ὁμοῦ μετὰ τοῦ ἀπὸ 24^{ης} Μαΐου (6^{ης} Ἰουνίου) τοῦ τρ. ἔ. 1924 καὶ ὑπ'ἀριθμ. Πρωτ. 226 Γράμματος τοῦ ἀντιπροσώπου τῆς Ἑμετέρας Παναγιότητος ἐν τῇ Ρωσίᾳ Ἀρχιμανδρίτου Βασιλείου Δημοπούλου, ἔλαβον συνημμένως τέσσαρα ἀποσπάσματα τῶν ἀπὸ 19^{ης} Δεκεμβρίου 1923 (1^{ης} Ἰανουαρίου 1924), 4^{ης} (17^{ης}) Ἀπριλίου, 17^{ης} (30^{ης}) Ἀπριλίου καὶ 23^{ης} Ἀπριλίου (6^{ης} Μαΐου) τοῦ τρ. ἔ. πρακτικῶν τῆς συνεδρίας τῆς Ἁγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐκ τῶν ὁποίων ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ ἡμετέρα Παναγιότης, ἐπιθυμοῦσα, ὡς Μήτηρ Μεγάλῃ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία Κωνσταντινουπόλεως, ὅπως συνδράμη καὶ «κατόπιν ἐπακριβοῦς μελέτης πάσης τῆς πορείας τῆς Ρωσικῆς ἐκκλησιαστικότητος καὶ τῶν ὑφισταμένων διχονοιῶν καὶ διαιρέσεων — διὰ τὴν εἰρήνευσιν τῆς καταστάσεως καὶ τὴν διευθέτησιν τῆς παρούσης ἀνωμαλίας, τὰς ἐκ τῶν ἐξωτερικῶν μεταβολῶν ἢ ἐκ τῆς περισσῆς καὶ ἀνωφελοῦς ἐπαναφορᾶς εἰς τὰς παλαιὰς ἀπόψεις καὶ τὰ παλαιὰ συστήματα, τὰ ἀπολωλότα πλέον ζωτικὴν δύναμιν καὶ νόημα», ἔχοντας ὑπ'ὄψιν τὰς ἐξαιρετικὰς περιστάσεις καὶ τὰ παραδείγματα τῶν προγενεστέρων ἐποχῶν, “ἀποφάσισε τὴν ἀποστολὴν πρὸς Ἡμᾶς μιᾶς εἰδικῆς ἀποστολῆς, τὴν ἐντολὴν ἐχούσης ὅπως μελετήσῃ καὶ ἐνεργήσῃ ἐπὶ τόπου, βάσει καὶ ἐντὸς τῶν προκαθωρισμένων ὁδηγιῶν, συμφώνως πρὸς τὸ πνεῦμα καὶ τὰς παραδόσεις τῆς Ἐκκλησίας”.

Εἰς τὰς ὁδηγίας πρὸς τὰ μέλη τῆς ἀποστολῆς ἀπὸ τὰ πλέον βασικὰ σημεῖα τυγχάνει ἡ ἐπιθυμία τῆς Ἑμετέρας Παναγιότητος, ὥστε, διὰ τὴν ἔνωσιν τῶν ἀποσχισθέντων καὶ τὸ ποίμνιον, θυσιασθῶ ὡς Πατριάρχης

πάσης Ρωσίας διὰ τῆς πάραυτα ἀπομακρύνσεώς μου ἀπὸ τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας <...> και παραλλήλως, ἔστω και προσωρινῶς, τῆς καταργήσεως τοῦ πατριαρχικοῦ θεσμοῦ...Δίδεται και συγκεκριμένη ὁδηγία εἰς τὴν ἐπιτροπὴν, ἐπὶ τινων ρευμάτων δεῖ ἵνα στηρίζεται εἰς τὸ ἔργον αὐτῆς.

Ἀφοῦ ἐμελετήσαμε τὰ προαναφερθέντα πρακτικά, οὐκ ὀλίγην σύγχυσιν και ἐκπληξιν ἐδοκιμάσθημεν, διότι ἀντιπρόσωπος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὁ ἐπὶ κεφαλῆς τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως, ἄνευ οὐδεμίας μεθ'Ἡμῶν, τοῦ νομίμου ἀντιπροσώπου και ἐπὶ κεφαλῆς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας ἐπικοινωνία, παρεμβαίνει εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ζωὴν και τὰς ὑποθέσεις τῆς Ἀυτοκεφάλου Ρωσικῆς Ἐκκλησίας. <...> Ἐκάστη ἀποστολὴ οἰασδήποτε ἐπιτροπῆς, ἄνευ τῆς μεθ'Ἡμῶν, ὡς μόνου νομίμου και Ὁρθοδόξου Πρωθιεράρχου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας ἐπικοινωνίας, ἐν ἀγνοίᾳ μου, τυγχάνει ἄνομος και δὲν θά γίνει δεκτὴ ὑπὸ τοῦ Ὁρθοδόξου Ρωσικοῦ λαοῦ, και, ἀντὶ νὰ καθησυχάσῃ, θά προκαλέσῃ ἀκόμη μεγαλυτέραν σύγχυσιν και διαίρεσιν εἰς τὴν ζωὴν τῆς πολυπαθοῦς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας.

Μὲ ὅλους τοὺς πληθυσμοὺς τῶν Ρώσων Ὁρθοδόξων πιστῶν, μὲ ὅλο τὸ ποίμνιον μου, ἀμφιβάλλω και μάλιστα πολὺ, ὅτι ἡ Ὑμετέρα Παναγιότης, καθὼς ἰσχυρίζεται, “ἐμελέτησεν ἐπακριβῶς πᾶσαν τὴν πορείαν τῆς Ρωσικῆς ἐκκλησιαστικότητος”, ἀμφιβάλλω διατὶ, οὐδεμία φορὰ εὐηρεστήθη Αὕτη ἵνα ἐπικοινωνήσῃ μεθ'Ἡμῶν πρὸς ἐξασφάλισιν ἐγγράφων ἐξηγήσεων διὰ τοὺς πραγματικοὺς αἰτίους τῆς συγχύσεως και τοῦ σχίσματος».

Ολοκληρώνοντας τὴν εξέταση τοῦ κειμένου τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, ἐπαναλαμβάνουμε ἀκολουθώντας τὸν Ἅγιο Τύχωνα τὴν πρόσκληση ἀπὸ τὸ προαναφερθέν παρατεθὲν Γράμμα: «Ὅστις ἔλθῃ πρὸς Ἡμᾶς, και ἐάν ἐπιθυμήσῃ ἀμερολήπτως, ἄνευ προκατειλημμένων ἰδεῶν και καθωρισμένων ἐντολῶν, ὅπως γνωρίσῃ τὴν κατάστασιν τῶν ἐν Ρωσίᾳ ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων <...> θά συναντήσῃ ἀπὸ μέρους Ἡμῶν μίαν εὐμενῆ στάσιν, ἐρχόμενος πρὸς Ἡμᾶς, ὡς νόμιμον κεφαλὴν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας».

Τότε κόντευε νὰ διαπραχθεῖ ἓνα μοιραῖο σφάλμα, δὲν ἀξίζει κόπο νὰ διαπραχθεῖ και σήμερα.

^[1] Bogdanov A. P. Russkije patriarchi (1589–1700). M., 1999. Vol. 1. P. 88–97.

[2] *Fonkich B. L. Iz istorii uchrezhdenija Patriarshestva v Rossiji: sobornyje gramoty 1590 i 1593 gg. // ó ĭdios. Grecheskije rukopisi i dokumenty v Rossiji v XIV — nachale XVII v. M., 2003. P. 377–384.*

[3] *Fonkich B. L. Act Konsantinopolskogo Sobora 1593 ob osnovanii Moskovskogo Patriarchata // ó ĭdios. Grecheskije rukopisi i dokumenty v Rossiji v XIV — nachale XVII v. M., 2003. P. 385–399.*

[4] Βλ. 28^ο κανόνα της ίδιας Συνόδου, όπου υποδεικνύεται άμεσα ότι και ο θρόνος της Κωνσταντινουπόλεως έλαβε τα ιδιαίτερα πρεσβεία της, διότι η πόλη ήταν έδρα του βασιλέως.

[5] Στην ουνιτική ιστοριογραφία έχει διαδοθεί μια άποψη, σύμφωνα με την οποία η μεταβίβαση της Μητροπόλεως Κιέβου προκλήθηκε από την ανύψωση στον Πατριάρχη του Μητροπολίτου Μόσχας και πάσης Ρωσίας Αγίου Ιώβ από τον Κωνσταντινουπόλεως Ιερεμία Β', ενώ οι Ορθόδοξοι πληθυσμοί της Πολωνο-Λιθουανικής Κοινοπολιτείας δήθεν δεν επιθυμούσαν την υποταγή στον Πατριαρχικό θρόνο Μόσχας. Άλλωστε, το περιεχόμενο της αλληλογραφίας των Ιεραρχών της Μητροπόλεως Κιέβου της εποχής δεν δικαιολογεί ένα τέτοιο συμπέρασμα.

[6] Συμφώνως προς την ειρηνική συνθήκη, οι περιοχές της Ουκρανίας της αριστερής όχθης (δηλαδή το ανατολικό τμήμα της Μητροπόλεως Κιέβου) ενώθηκαν με το Ρωσικό κράτος, ενώ οι περιοχές της δεξιάς όχθης της Ουκρανίας και Λευκορωσίας (δηλαδή, το δυτικό τμήμα της Μητροπόλεως Κιέβου) παρέμειναν στην Πολωνο-Λιθουανική Κοινοπολιτεία, η οποία συγκροτήθηκε ως αποτέλεσμα της συγχωνεύσεως του βασιλείου Πολωνίας και της Μεγάλης Ηγεμονίας της Λιθουανίας.

[7] *Polnoje sobranije zakonov Rossijskoi imperii. Spb., 1830. Vol. 1. P. 659 (№ 398).*

[8] *Mitsik Y. A. Pershii ukrainski istoriko-politichni traktat //Ukrainski istorichny zhurnal. 1991. № 5. P. 138.*

[9] *Isayevich Ya. D. «Naviti» — nevedoma pamyatka ukrainskoi publitsistiki XVII st. // Naukovo-informatsiyeni bulletin Arkhivnogo upravleniya URSS. 1964. № 6. P. 52–62.*

[10] *Akty, otnosyashiesya k istorii Yuzhnoy i Zapadnoy Rossiji (στη συνέχεια АУЗР). Spb., 1875. Vol. 8. P. 3–6.*

[11] *Volumina legum. Spb., 1860. Vol. 5. S. 180. Βλ. επίσης: Bednov V. A. Pravoslavnaia tserkov v Poleshe i Litve (κατά: Volumina legum). Minsk, 2002. P. 276–277.*

[12] РГАДА. Ф. 79. Оп. 1. Кн. 219. Л. 358 об.–364; Αυτόθι. Ф. 89. Оп. 1. Кн. 25. Л. 34–40.

[13] Την πορεία των κειμώνων, τα οποία προσκόμισε στη Μόσχα ο Νικήτας Αλεξέγιεφ, ιχνηλατείται στο άρθρο V.G. Chentsova «Sinodalnoje reshениje

1686 g. O Kievskoi mitropoliji» v zhurnale «Drevnyaja Rus'. Voprosy medievistiki». 2017. № 2 (68). P. 89–110.

[14] Δημοσιεύθηκε στο: Sobranie gosudarstvennykh gramot I dogovorov, hranyashihya v gosudarstvennoj kollegii inostrannykh del (Собрание государственных грамот и договоров, хранящихся в государственной коллегии иностранных дел, στη συνέχεια — SGGD). M., 1826. Part. 4. P. 509–514, Αρχείο της Νοτιοδυτικής Ρωσίας (ΑΝΔΡ). Part. 1. Vol. 5. P. 172–177.

[15] Δημοσιεύθηκε στο: ΑΝΔΡ. Part.1. Vol. 5. P.166–168.

[16] Δημοσιεύθηκε στο: ΑΝΔΡ. Part.1. Vol. 5. P.169–171.

[17] Δεν δημοσιεύθηκε.

[18] Δημοσιεύθηκε στο: SGGD. Part. 4. P. 517–519, ελληνικό κείμενο στην ώς άνω μελέτη της V.G. Chentsova.

[19] Δημοσιεύθηκε στο: ΑΝΔΡ. Ч.1. Т. 5. С. 189–191, ελληνικό κείμενο στην ώς άνω μελέτη της V.G. Chentsova.

[20] Δημοσιεύθηκε στο: ΑΝΔΡ. Part.1. Vol. 5. P. 186–189.

[21] Δημοσιεύθηκε στο: ΑΝΔΡ. Part.1. Vol. 5. P. 177–182.

[22] Δημοσιεύθηκε στο: ΑΝΔΡ. Part.1. Vol. 5. P. 184–186.

[23] Δημοσιεύθηκε στο: ΑΝΔΡ. Part.1. Vol. 5. P. 182–183.

[24] Δεν δημοσιεύθηκε.

[25] Πρόκειται, κυρίως, για τον K. Vetoshnikov και τον V.M. Lurie, στους οποίους άμεσα αναφέρεται το κείμενο. Ο Κωνσταντίνος Vetoshnikov υποστήριξε τη μεταπτυχιακή του εργασία στη Θεολογική Ακαδημία Μόσχας το 1996 (Segien Posad) και στη συνέχεια έλαβε τον τίτλο διδάκτορα Θεολογίας από το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης και Ιστορίας από το Πανεπιστήμιο της Σορβόνης. Ο Vadim Mironovich Lurie, ο ευρύτερα γνωστός ως «ιερομόναχος/επίσκοπος Γρηγόριος», διατελεί αρχηγός του συσταθέντος από τον ίδιο και τους ομόφρονές του Προσωρινού Εκκλησιαστικού Συμβουλίου της Ορθόδοξου Αυτονόμου Εκκλησίας της Ρωσίας (ΟΑΕΡ), μιάς εκκλησιαστικής οντότητας, η οποία αποσχίσθηκε από την Υπερόρια Ρωσική Ορθόδοξη Εκκλησία (με όλα αυτά, η ΟΑΕΡ προέβη σε επίσημη από ιεροσύνης καθαίρεση τον Lurie). Προκαλεί ενδιαφέρον ότι ο ίδιος ο V. M. Lurie θεωρεί εκπεσόν της Ορθοδοξίας το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως (πρβλ. π.χ.: «Διατηρώντας κοινωνία με την Κωνσταντινούπολη, κάνεις επιλογή υπέρ εκείνων, οι οποίοι οι ίδιοι τέλουν πλέον υπό ανάθεμα, το επιβληθέν στους Ρωμαιοκαθολικούς...Άλλη είναι η πίστη του Κωνσταντινουπολίτικου κράματος εκκλησιαστικών οργανισμών και άλλη...των αγίων πατέρων» — *Григорий (Лурье), иером. Истинно-Православная Церковь и World Orthodoxy: История и причины разделения - ιερομόναχος Γρηγόριος Lurie,*

Γνήσιος Ορθόδοξος Εκκλησία και World Orthodoxy: Ιστορία και αιτίες διαιρέσεως).

^[26] Το θέμα είναι, εάν ετελείτο ή μη ένα τέτοιο μνημόσυνο στην πρακτική (για την προσυνοδική εποχή η απάντηση είναι μάλλον θετική παρά αρνητική: εν πάση περιπτώσει, οι Μοσχοβίτικες εκδόσεις λειτουργικών βιβλίων μετά το 1654, όπως έδειξε ο Ιερέας Μ. Ζελτόβ στη μελέτη του «Ιστορικοκανονικά ερείσματα ενότητος της Ρωσικής Εκκλησίας», η οποία δημοσιεύθηκε από το περιοδικό «Tserkon i vremya», 2018, № 3, p. 29–95, αυτές καθεαυτές περιελάμβαναν ήδη την ονομαστική αναφορά όλων των Πατριαρχών της Ανατολής, και πρωτίστως, βεβαίως, τον Κωνσταντινουπόλεως, τόσο στην Ιερά Πρόθεση, όσο και «Ἐν πρώτοις»), δεν το θίγουμε, διότι εν προκειμένω οι συντάκτες του κειμένου δεν ενδικνύεται να δείξουν την τέλεση ή μη του μνημοσύνου αυτού, αλλά ότι με τον όρο αυτό ο Πατριάρχης Διονύσιος διεκδικεί τη δικαιοδοσία του επί της Μητροπόλεως Κιέβου. Από τα αυθεντικά έγγραφα του 1686 διαπιστώσαμε ότι αυτό δεν ισχύει.

^[27] Λεπτομέρειες βλ. στο πόνημα: Живов В. [М.] Из tserkonnoj istorii vremion Petra Velikogo: Issledovanija i materialy. М., 2004.

^[28] Ἐκκλησις τοῦ Πατριάρχου Μόσχας καὶ πάσης Ρωσσίας Τύχωνος πρὸς τὰ ἐν Οὐκρανίᾳ τέκνα τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἀπὸ 23(10).07.1921 Obrasheniye Patriarcha Moskovskogo i vseja Rossiji Tichona k chadam Pravoslavnoj Tserkvi na Ukraine ot 23(10).07.1921 // Перший Всеукраїнський православний церковний собор УАПЦ 14–30 жовтня 1921 р.: Документи і матеріали. К.; Львів, 1999. Р. 504.